

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA HISTORIE

**Didaktický potenciál chodského folklóru a jeho
využití ve výuce dějepisu na 2. stupni ZŠ**

Diplomová práce

Bc. Kateřina Ledvinová

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Naděžda Morávková, Ph.D.

Plzeň, 2022

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Domažlicích, 20. června 2022

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování:

Za odbornou pomoc při zpracování mé diplomové práce bych chtěla poděkovat paní docence Naděždě Morávkové. Dále děkuji vybraným žákům šestých ročníků ze ZŠ Domažlice za jejich úsilí při plnění didaktických aktivit.

1	Obsah	
2	Úvod.....	3
3	Historie Chodů.....	5
4	Chodské nářečí.....	8
4.1	Hláskosloví.....	8
4.2	Tvarosloví.....	10
5	Chodská svatba.....	11
5.1	„Loučení se svobodou“.....	12
5.2	Svatební den.....	12
5.3	Druhý den po oddavkách.....	14
5.4	Třetí den po oddavkách.....	15
5.5	Svatební role.....	15
6	Chodský kroj.....	17
6.1	Ženský kroj.....	17
6.2	Mužský kroj.....	20
6.3	Dětský kroj.....	21
7	Vybrané chodské tradice a zvyky.....	23
7.1	Masopust.....	23
7.2	Pálení čarodějnic.....	24
7.3	Máj.....	25
7.4	Obžínky.....	26
7.5	Ohničky.....	27
7.6	Posvícení (havelské).....	27
7.7	Dračky.....	29
7.8	Přástky.....	30
8	Jídlo na Chodsku.....	32
8.1	Stolování během vánočních svátků.....	33
8.2	Chodské koláče.....	34
II.	Didaktické zpracování chodského folkloru.....	37
9	Regionální historie a Rámcový vzdělávací program.....	37
10	Chodské nářečí.....	38
10.1	Návrh pracovního listu.....	38

10.2	Didaktická aplikace	39
10.3	Analýza žákovských výsledků z pracovního listu	40
10.4	Vyhodnocení dotazníkového šetření	41
11	Chodská svatba.....	45
11.1	Návrh pracovního listu	45
11.2	Didaktická aplikace	47
11.3	Analýza pracovních listů žáků.....	50
11.4	Dotazníkové šetření	50
12	Chodský kroj	54
12.1	Návrh pracovního listu	54
12.2	Didaktická aplikace	56
12.3	Analýza vyučovacího bloku	57
12.4	Dotazníkové šetření	57
13	(NE)TRADIČNÍ CHODSKÉ ZVYKY	61
13.1	Didaktická aplikace	61
13.1.1	Přiřazovací kartičky.....	61
13.1.2	Šablona pozvánky	62
13.2	Analýza didaktické aplikace chodské zvyky a tradice	62
13.3	Dotazníkové šetření	62
14	Chodské jídlo.....	67
14.1	Návrh pracovního listu	67
14.2	Didaktická aplikace	69
14.3	Analýza pracovního listu	70
15	Závěr.....	72
16	Summary	74
17	Zdroje	76
17.1	Internetové zdroje	77
18	Přílohy	1

2 Úvod

Chodsko je známé a v národním povědomí tradičně spojené se slavnou historií strážců královských hranic. Jedná se o historickou etnografickou oblast v okolí západočeského města Domažlice, které vzniklo v době vlády Přemysla Otakara II. na důležité zemské cestě směřující do Řezna. Díky této strategické poloze se Domažlice staly důležitou křižovatkou pro zahraniční styky českých panovníků. Vyjma bohaté historie regionu se Chodsko může pyšnit také ojedinělými tradicemi a zvyky, jejichž dodržování se udrželo až do dnešní doby. Zdejší obyvatelé si také rádi oblékají chodské kroje a mluví zpěvným dialektem, tzv. bulačinou. Tento svérázný folklor se zde připomíná zejména při poutích a slavnostech. Z tohoto důvodu se jedná o výjimečnou oblast, neboť Chodsko je v České republice dosud jednou z mála živých národopisných oblastí.

Téma této diplomové práce *Didaktický potenciál chodského folklóru a jeho využití ve výuce dějepisu na 2. stupni ZŠ* jsem si zvolila z důvodu zájmu o chodský kraj, neboť pocházím z chodské vesnice Újezd a uvědomuji si sepětí obyvatel s lidovou kulturou a zvyky tohoto regionu. Výběr tématu ovlivnil také fakt, že vyučuji na Základní škole v Domažlicích a zařazení regionální historie do výuky považuji za jednu z možností, jak u žáků rozvíjet zájem o místo, ve kterém žijí.

Cílem práce je didakticky uchopit a zpracovat témata, která se dotýkají folklóru chodského regionu. Výsledkem práce má být „didaktický potenciál“, tedy jakýsi návrh aktivit pro výuku tohoto tématu. Z tohoto důvodu je práce rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části jsem si vytkla pět specifických oblastí, jež budou didakticky zpracovány v praktické části. V této práci vycházím z několika pramenů. Za nejdůležitější z nich považuji etnografický slovník s názvem *Chodsko* od Jindřicha Jindřicha. Zde je ve 26 dílech pojednáno o historii Chodska, o jazyku a jeho gramatice či o lidové kultuře obecně. Pro dílčí kapitoly pak mají značný význam publikace regionálních etnografů. Zvyky a obřady na Chodsku od 40. let 19. století do současnosti zpracovává ve své publikaci *Neobyčejné obyčeje Chodska* Jitka Kurcová. Z výsledků jejího bádání je pak dále sestavena kapitola o chodské svatbě. Mezi další zdroje pro psaní jednotlivých kapitol patří etnografické práce od Ivy Kumperové nebo Josefa Nejdla.

Následující práci zahajují historickým exkurzem, na nějž navazuje následujících pět kapitol: *chodské nářečí, chodská svatba, chodský kroj, zvyky a tradice a chodské jídlo*. V úvodní kapitole se zabývám historií chodského regionu, a to od prvních písemných dokladů až po rok 1989. Druhá kapitola je věnována chodskému nářečí, které je řazeno k nejzachovalejším nářečím v Čechách. V kapitole popisují hláskoslovné a tvaroslovné variety odlišující se od spisovné podoby českého jazyka. Druhou specifickou oblastí, která se stala předmětem mého zájmu, byla chodská svatba, s jejíž historií se čtenář seznámí ve třetí kapitole. Průběh svatebního veselí je zde rozčleněn do hlavních aktů dle toho, jak následovaly za sebou. Čtvrtá kapitola se zaměřuje na tradiční lidový oblek Chodska – kroj, který v 19. století představoval každodenní oděv zdejšího obyvatelstva. V této části jsou popisovány nejen jednotlivé části ženského a mužského kroje, ale též vývojová dynamika a proměna designu zdejšího oděvu. V průběhu 20. století se však tento kroj začal vlivem městské módy ze všedního života lidí postupně vytrácet a v dnešní době je spíše jen sváteční záležitostí. Pátá kapitola pojednává o vybraných chodských tradicích a zvycích. Různá slavnostní období spjatá s dodržováním tradičních zvyklostí během kalendářního roku ovlivňovala na Chodsku společenský život. Závěr teoretické části tvoří kapitola věnována chodskému jídlu. Zdejší princip lidové kuchyně byl založen na rozmanitosti chutí a možnostech jednotlivých pokrmů, které jsou v dnešní době originální především pro své názvy.

Stěžejním tématem této práce je praktická část, která se zabývá didaktickým návrhem pěti vyučovacích bloků a jejich didaktickým zpracováním při výuce na základní škole u žáků šesté třídy navštěvujících dějepisný seminář. Každý vyučovací blok je podroben hlubší analýze, na základě které jsou v některých případech navrženy možné didaktické alterace. Součástí praktické části je i vyhodnocení dotazníkového šetření po každém odučeném vyučovacím bloku, které bylo provedeno prostřednictvím dotazníku v platformě Google Forms. Smyslem tohoto šetření byl nejen sběr dat, která by poskytla vyučujícímu zpětnou vazbu od účastníků vzdělávacího procesu, ale také využití sebereflexe jako významného faktoru v učební činnosti žáků.

V závěru práce je uveden seznam literatury a jiných zdrojů, které byly použity k sepsání diplomové práce. V přílohách je možno nalézt výstupy žáků v podobě pracovních listů nebo fotografie zachycující činnosti žáků v určitých vyučovacích blocích.

3 Historie Chodů

Chodský region zahrnuje jedenáct chodských vesnic v okolí Domažlic – Postřekov, Klenčí pod Čerchovem, Chodov, Draženov, Újezd, Stráž, Tlumačov, Mrákov, Starý Klíčov, Chodskou Lhotu a Pocinovice. Dle polohy vesnic rozdělujeme tuto oblast na chudší Horní Chodsko a bohatší Dolní Chodsko. Toto dělení je dáno polohou obcí, kdy obce spadající do oblasti Horního Chodska leží na úpatí Haltravského hřebene, kdežto obce ležící v oblasti Dolního Chodska se rozprostírají v úrodném Všerubském průsmyku. Výše zmiňované vesnice tvořily do značné míry jeden samosprávný celek, jehož centrem se stalo město Domažlice. Na místě původní osady založené v raném středověku nechal český král Přemysl Otakar II. vystavět nové město. Z důvodu významné strategické polohy se Domažlice staly jedním z nejvýznamnějších královských měst, které byly zařazeny do soustavy měst Řezenské stezky. Vedle toho se zde vybírala zemská mýta a cla, která patřila k základním příjmům panovníka.

Nejstarší zmínku o Chodech nalezneme ve staročeské rýmované kronice tak řečeného Dalimila z počátku 14. století. Zde autor zmiňuje Chody v souvislosti s vítězstvím českého knížete Břetislava I. v bitvě nad německým králem, později císařem, Jindřichem III. Toto střetnutí vojsk vešlo do učebnic dějepisu pod názvem bitva u Brůdku. Chodové měli v této bitvě za povinnost chránit vlastní vojsko před nepřítelem, ale také přerušit vlastnímu vojsku ústupové cesty a zabít každého, kdo od knížete odběhne.¹

Chodové byli „polosvobodní“ obyvatelé jedenácti pohraničních vesnic, kteří byli poddáni panovníkovi české země. Jejich hlavní povinností bylo střežit zemskou hranici a za tuto činnost se jim dostávalo různých práv. *„Měli právo nakládati svobodně svými statky a stěhovati se podle své vůle z vesnic do Domažlic, provozovali ve vsích svobodně potřebná řemesla, nebyli omezeni v odběru piva, které brali zpravidla z Domažlic, mleli a prodávali svobodně obilí, užívali hraničního lesa a pásli dobytek na gruntech chodského úřadu. Nejcennějším chodským privilegiem bylo však osvobození od jakýchkoli robot...“*² První privilegium získali Chodové v roce 1325 od Jana Lucemburského. Od tohoto roku do roku 1612 se Chodům dostalo od českých panovníků 24 privilegií, která stvrzovala jejich výjimečné postavení. Chodové měli také vlastní samosprávu s vlastní pečeti a praporem. Volili si královského vrchního rychtáře, který sídlil v Chodském hradu. Dále zde měl sídlo královský purkrabí, jenž zastupoval panovníka a dával Chodům rozkazy a velel jim v době války.

¹ MAUR, Eduard. *Chodové: Historie a historická tradice*. Praha, Univerzita Karlova, 1984. s. 17.

² ROUBÍK, František.: *Zápas Chodů za svobodu*. Praha: Společnost přátel starožitností, 1937. s. 9.

V průběhu doby byly výsady a práva Chodů oklešťovány, nebo zcela rušeny. Útlak Chodů narůstal už v 15. a 16. století za vlády panů ze Švamberka a svého vrcholu dosáhl po bitvě na Bílé hoře. V roce 1621 byli Chodové dáni v zástavu Wolfu Vilému Lamingerovi z Albenreuthu za 7 500 zl. a o devět let později mu byli prodáni za 56 000 zl.³ Pod správou Lamingerů byli Chodové postaveni na úroveň ostatních nevolníků – museli robotovat dva dny v týdnu a bylo jim zakázáno svobodné užívání pohraničního lesa. Znevolňování Chodů se stupňovalo i v následujících letech a svého vrcholu dosáhlo za Wolfa Maxmiliána Lamingera, zvaného Lomikara, který zpochybnil většinu chodských privilegií. Spor s vrchností vyvrcholil popravou Jana Sladkého Koziny, jenž je označován za vůdce chodského povstání. J. S. Kozina byl popraven 28. listopadu 1695 na plzeňské šibenici, v místech dnešního pivovaru.⁴ Na přelomu 17. a 18. století přecházejí Chodové z poddanství Lamingerů pod Stadiony. Ani za nových panů se postavení chodských obyvatel nezlepšilo, a proto se Chodové bouřili až do zrušení nevolnictví v roce 1781. Pod správou Stadionů setrvávají Chodové až do začátku 20. století.

Po vzniku samostatného Československa chodská a „kozinovská tradice“ nevytizela, ba naopak. Emblém psí hlavy se stal v nové republice odznakem vojenského hraničářského praporu a jako svůj symbol ho používali i skauti. Kozinovo jméno nesl i jeden z legionářských pluků operující na Rusi. V období první republiky se pokračovatelem tohoto legionářského pluku „Jana Sladkého Koziny“ stal pěší pluk 10.⁵

Události z roku 1938 a let následujících byly pro Chody obrovským zklamáním. Vývoj v Německé říši, vedené Adolfem Hitlerem, a mezinárodní politické události s tím spojené vyústily zabráním a připojením některých chodských vesnic k Německu dne 24. listopadu 1938. Toto území obětované pro „vidinu míru“ se však ve vývoji pozdějších událostí ukázalo jako klamné, neboť i osud zbylých vesnic nebyl po okupaci Československa v březnu 1939 radostný. Všech jedenáct chodských vesnic pojal osud násilné německé nadvlády, ale v právním smyslu zůstávaly nadále rozděleny.

Po roce 1945 a v době studené války se Chodsko ocitlo na stykové hranici dvou zcela odlišných systémů. Za vnější hranicí západně od Chodska se rozprostíraly státy kapitalistické a svobodné, Československo a státy dále na východ tvořily tzv. socialistický blok.

³ INDRŮCH, Jindřich. *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. s. 15.

⁴ Tamtéž, s. 15.

⁵ *Historie pěšího pluku 10 Jana Sladkého Koziny*. Klub vojenské historie Břeclav [online]. [cit. 2022-05-21]. Dostupné z: <http://www.kvh-breclav.cz/historie.htm>

Problematická mezinárodně-politická situace svým způsobem ovlivnila nejen politický, ale i reálný život v chodském regionu. Běžnou kulisou v životě se stala přítomnost tzv. železné opony. Historické práce vzniklé v období socialismu označují období po roce 1945 a zejména 50. léta jako období zdůrazňování úlohy Chodů jako bývalých obránců hranic a protifeudálních bojovníků. V uvedeném období se tato úloha Chodů připomínala na všech významných masových akcích konaných v regionu.⁶ Práce hodnotí zmíněné roky jako vesměs pozitivní pro rozvoj studia chodského národopisu a etnografie. V naší práci se k tomuto hodnocení nepřidáváme, neboť zkoumání národopisného života chodského regionu bylo po celou dobu trvání komunistického režimu podřízeno tendenčnímu hledisku a zkoumání a bádání bylo omezeno ve svobodném přístupu k informacím a snahou komunistické strany některé informace zamlčovat.

Po pádu komunismu v roce 1989 se svoboda v oblasti vědeckého výzkumu a bádání obnovuje a v současné době vznikají některé práce věnující se kritickému zkoumání chodského folkloru bez ideového nánosů.⁷

⁶ MAUR, Eduard. *Chodové: Historie a historická tradice*. Praha, Univerzita Karlova, 1984. s. 115.

⁷ NEJDL, Josef a PROCHÁZKA, Zdeněk. *Chodsko historické a současné*. Nakladatelství Českého lesa ve spolupráci s Muzeem Chodska v Domažlicích, 2016. s. 142.

4 Chodské nářečí

Chodský region je vzhledem ke geografickému umístění vzdálen od centra jazykových inovací, tj. středočeského regionu. Díky tomu se mohlo formovat chodské nářečí. Zachovala se v něm slova, která se v českém jazyce dříve používala, ale časem se z něj vytratila (vodr - patro ve stodole). Z důvodu osobitého lesáckého života si Chodové vytvořili také slova vlastní (zálež = kompost) a v neposlední řadě přejímali výrazy z obecné mluvy – např. z němčiny.⁸

Nářečí na Chodsku patří k nejzachovalejším nářečím v Čechách.⁹ Patří do české nářeční skupiny a její jihozápadočeské podskupiny. V rámci jihozápadočeského nářečí jsou vymezovány dva specifické okrajové úseky – nářečí chodské jihozápadně od Domažlic a nářečí doudlebské jihovýchodně od Českých Budějovic.¹⁰ V chodském nářečí označovaném jako bulačina lze vysledovat typické změny v oblasti hláskosloví, ale i v tvarosloví.

4.1 Hláskosloví

V oblasti hláskosloví sledujeme jak změny vokalické, tak konsonantické. Jeden z příznakových hláskoslovných jevů ve vývoji samohlásek je zavřená výslovnost dvojhlásky *ej* a *ou*. Výslovnost diftongu *ou* často přechází až v *ú* (př. mouka > múka).

Z vokalických jevů je zajímavá převaha výslovnosti *í* nad *ej* ve slabice začínající *c*, *z*, *s* (cejcha > cícha) nebo nadměrné využívají *ej* (dřejví) a *ou* (drouška = družička).

Další odlišností je redukce samohlásky *i*, *y* v souvislosti s ústupem archaických průvodních vokálů při slabičném *r*, *l* (př. mlynář > mlnář). Dnes je tato změna zachována pouze v příčestí minulém (byl > bl, byla > bla).¹¹ Příčestí minulé od slovesa být je na Chodsku známé pro své široké znění samohlásky *y*, která zněla jako *u* (bul). Z tohoto jevu vzniklo označení chodštiny jako bulačiny. „Chodové sami se nazývají Buláky a řeč svou bulačinou. Řekli jim tak jiní, poněvadž jim nezvykle znělo jejich bul místo obvyklého byl; odtud muži Buláci, ženy Bulky, bulácká řeč, bulský kraj.“¹²

⁸ BAAR, Jindřich Šimon, HRUŠKA, Jan František, TEPLÝ, František. *Chodská čítanka*. Vyškov: Nákladem F. Obziny, 1927, 310 s., s. 105.

⁹ JAKLOVÁ, Alena. *K současnému stavu chodského nářečí z hlediska sociolingvistického I*. Nase-rec.ujc.cas.cz [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, 1997 [cit. 2022-05-05]. Dostupné z: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7362#_ftn16

¹⁰ BĚLIČ, Jaromír. *Nástin České dialektologie*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1972. s. 226.

¹¹ JAKLOVÁ, Alena. *K současnému stavu chodského nářečí z hlediska sociolingvistického I*. Nase-rec.ujc.cas.cz [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, 1997 [cit. 2022-05-05]. Dostupné z: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7362#_ftn16

¹² BAAR, Jindřich Šimon, HRUŠKA, Jan František, TEPLÝ, František. *Chodská čítanka*. Vyškov: Nákladem F. Obziny, 1927, 310 s., s. 111.

Z celého jihozápadního nářečí je v chodském nářečí provedena přehláska $a > \check{e} > e$, $á > ie > í$ (př. začal > začel, smál se > smíl se).

Diferenční hláskoslovné změny jsou patrné v délce u dvojslabičných podstatných jmen rodu ženského (př. pína, sáze). Délka je zachována i ve slově [d'ífče] oproti obecně českému [d'efče]. Koncovka se prodlužuje i při skloňování podstatných jmen, konkrétně ve druhém pádě množného čísla (jelít – jelit, hromád - hromad). Dlouhá samohláska je ponechána u některých tvarů zájmen (*náše, náši*), avšak nejvýrazněji se domažlický úsek vyznačuje délkou v infinitivu a v minulém přičestí sloves (čekat > čekát, poznal > poznál). Protikladným jevem je krátkost v infinitivech typu *nest, vect*, na Domažlické také *řect*.

Oproti západočeským krátkým koncovkám u sloves v první osobě se na Chodsku zachovává délka jako ve spisovném jazyce (volam - volám, musim – musím).

Z hlediska konsonantických jevů je sporná neexistence souhlásky *g*. Místo *g* vzniklého asimilací se objevuje *h* (nehdo); tento jev je obecně platný pro celé jihozápadočeské nářečí.¹³ Ve slovech cizího původu je doloženo užití souhlásky *k* místo *g* (kranát, fotografie).

U slov začínající samohláskou nebo souhláskou *ň, r, ř* se užívá protetického *h* (Hadam, humřít, hřeřicha). V kontrastu s tímto jevem někdy naopak dochází k odstraňování náležitého *h* (armonika). Označení Ondové, Ondáci pro obyvatele Domažlic souvisí s hyperkorektní výslovností oblíbeného jména Honza jako Onda. „...protože slyšeli Domažličtí, jak na vesnici mají oblíbenou hlásku *h* u slov začínajících samohláskou, nepochopěním hleděli ve výslovnosti odsouvat tuto hlásku i tam, kde byla kmenová, a tak začali zálibně říkati všem městským Hondzům Ondové. Vesničtí však zachytili se tohoto jejich podivínství a pokřtili si je oplátkou za „Buláky“ přezdívkou Ondové a Ondáci.“¹⁴

Mezi další změny typické pro celé jihozápadní Čechy je záměna souhlásky $d > r$ před samohláskami a před znělou souhláskou (buru, storola). Vývoj původně bilabiálního *w* lze doložit ve spojeních -avi-, -ovi-, -evi-, kdy dochází ke změně souhlásky $v > j$ (rukajce, lajce). Hláska *v* mizí v určitých souhláskových skupinách (dje – dvě, Kjeta – Květa). V některých případech proniká i typ neznělé progresivní asimilace (tfaroh).

¹³ JINDŘICH, Jindřich, KOTAL. *Chodský slovník*. Plzeň: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, 2007. ISBN 978-80-86944-17-3. s. 12.

¹⁴ BAAR, Jindřich Šimon, HRUŠKA, Jan František, TEPLÝ, František. *Chodská čítanka*. Vyškov: Nákladem F. Obziny, 1927, 310 s., s. 106.

Na Chodsku se také udržuje zjednodušená výslovnost skupiny souhlásek *stř* zvláště na počátku slov (třílet, tříkačka).

4.2 Tvarosloví

Nářeční tvaroslovné jevy nejsou tak frekventované jako jevy hláskoslovné, ale i zde se odlišují typy deklinací substantiv, adjektiv, zájmen i číslovek.

V nominativu plurálu maskulin je zachována délka – chlapcí, vojáci. V dativu plurálu všech rodů se často vyskytuje koncovka *-om* (kuřatom, chlapom) a u deklinace typů *nůše* – *kost* dochází ke splývání některých tvarů, většinou v genitivu singuláru (*kus košilí, do prací*). Starší generace užívá koncovky *-ích* v 6. pádě množného čísla typů *hrad, město* (ve městích, ve mlejních).¹⁵

U přivlastňovacích přídavných jmen je rozšířen nesklonný typ se zakončením *-ovo/-ino* (tatínkovo kobyła). Rodinná jména jsou zakončena koncovkou *-ojc, -ouc, -uc* (Novákojc), místy je možné setkat se i s variantou *-ujc* (Bílkujc).

Nápadným tvaroslovným znakem u zájmen je záměna 3. a 4. pádu osobních zájmen (*on mi tam viděl, přejú tě to*). Při skloňování osobního zájmena *ono* se zachovává tvar 4. pádu čísla jednotného *je* namísto obecně českého *ho* (*šla pro pivo a nenese je*).

V soustavě konjugací najdeme tvary imperativu *sednite, jdite* a zakončení typu *umí, sází*. U sloves zůstává tvrdé zakončení rozkazovacího způsobu typu *nos, pros*, které se odlišuje od západočeských měkkých imperativů – *noš, proš*.

Během staletí byla bulačina ovlivňována mnoha faktory, jak společenskými, ekonomickými i kulturními, které se projeví na jejím vývoji. Již v 19. století upozorňuje na její úpadky J. F. Hruška, na nějž ve 20. letech 20. století navázal J. Jindřich. Vytrácení bulačiny z běžného užívání je možné pozorovat i dnes srovnáním mluvy mladé a starší generace.¹⁶

¹⁵ JINDŘICH, Jindřich, KOTAL Josef. *Chodský slovník*. Plzeň: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, 2007. ISBN 978-80-86944-17-3., s. 12.

¹⁶ *Zvláštnosti chodského podřečí*. Chodsko.net. [online]. Chodsko.net, [cit. 2022-05-05]. Dostupné z: <http://www.chodsko.net/chodskem/dialect-brief>

5 Chodská svatba

V této části práce popíšu tradiční chodskou svatbu během 19. století, neboť ve století následujícím zájem o krojované svatby upadal. Na Chodsku se poslední krojované svatby konaly v 60. letech 20. století.¹⁷ Pro zachycení ideálního obrazu chodské svatby vycházím z etnografického slovníku *Chodsko* od Jindřicha Jindřicha a z publikace od Jitky Kurcové, která v rámci projektu Mapování nehmotné kultury horního Chodska věnuje pozornost chodské svatbě.

Chodská svatba byla velmi rozmanitá a bohatá na svatební zvyky. V každé vsi byly odchylky v provedení a také pořadí zvyků bylo různé, ale každý svatební obřad spojovalo trojí čtení ohlášek v kostele, tzv. voznamek. Tímto veřejným oznámením se zjišťovalo, jestli neexistují překážky k uzavření sňatku. Ohlášky se konaly po dobu tří neděl a budoucí ženich s nevěstou na nich nebyli přítomni z pověřivých důvodů – „*haby nemili němý děti*“.¹⁸

Během doby ohlášek se začali zvat svatební hosté. Osobní zvaní na svatbu patřilo k tradičním aktům, které přispívalo k posílení vesnické sounáležitosti. Při zvaní hostů se používaly ustálené formulace typu: „*Pochválen Pán Ježíš Kristus! My vám dem pozvát na svarbu ha buli bysme rádi, kdybyste istě přišli!*“¹⁹

Vyjma zvaní hostů v době ohlášek byla sepsána i svatební smlouva. Tyto smlouvy byly evidovány v pozemkových knihách a upravovaly majetkové vztahy nového manželského páru včetně výše věna a materiálního vybavení. Po sepsání svatební smlouvy mohlo být stanoveno také datum svatby. Dobu konání svateb ovlivňovaly církevní předpisy, které zakazovaly svatby v době adventu, předvelikonočního půstu nebo v době rodinného smutku. Stejně tak ovlivnily datum svatby i sezónní práce na polích, proto se svatby na Chodsku konaly nejčastěji na podzim po žních nebo od ledna do února v době masopustu. Ideální den pro oddávky se jevil u bohatých vrstev pondělí nebo úterý, u nemajetných čtvrtek.²⁰

Při posledních ohláškách šli ženich s nevěstou a družbové s droužkami²¹ do Domažlic na ranní mši, aby pak mohli opatřit čepení pro nevěstu a droužky. Čepení je ozdoba na hlavu nevěsty a droužky, které symbolizovalo přeměnu mladé dívky ve vdanou ženu. Hlavní podstatou čepení jsou rozmarýnové proutky, které tvoří oblouček kolem hlavy nevěsty

¹⁷KURCOVÁ, Jitka. *Tradiční chodská svatba*. Klatovy: AgAkcent, 2013. s. 7.

¹⁸JINDŘICH, Jindřich. *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. 287 s., s. 65.

¹⁹Tamtéž, s. 65.

²⁰KURCOVÁ, Jitka. *Tradiční chodská svatba*. Klatovy: AgAkcent, 2013. s. 6.

²¹ družba = mládenec na svatbě, druh ženichův; droužka = družička, družka nevěsty

a mašličky, vázané z pentliček všech barev mimo černou. Mezi mašličky se našijí třpytivé skleněné „blanky“, které visí do čela. Na výrobu jednoho čepení se spotřebovalo až 14 metrů stužek a našívало se přímo na hlavu dívek.²² Kromě látky na čepení kupoval ženich nevěstě také červené punčochy, podvazky, střevíce a široký květovaný modrý tkaloun k ženskému kroji. Nevěsta kupovala ženichovi a družbovi kytku na širák (klobouk) po deseti pentlích různých barev.²³

5.1 „Loučení se svobodou“

Den před svatbou vila děvčata rozmarýnové věnečky a vázala rozmarýnové kytice na klobouky ženicha a družby, přičemž mladí zpívali a tancovali do noci. Později rozmarýnu, symbol plodnosti, nahradila myrta. V předvečer svatby poslala nevěsta ženichovi po první družce dary – alespoň dvě bílé košile s bohatě vyšívanými náprsenkami, šátek do kapsy a na krk, tzv. išterák. V nejednom případě předávala nevěsta ženichově matce koláč, který je nazýván jako vandrovník (viz Chodské jídlo). Ženich pak poslal po první družce dary nevěstě, které koupili v neděli ve městě – střevíce, červené punčochy, podvazky, vyšívaný šátek, modlitební knížku a také vandrovník.²⁴ Při zpáteční cestě ženich a družbové doprovázeli družku ke stavení nevěsty, kde pod okny nevěsty proběhlo tzv. „zastaveníčko – štandrlé“ vyznačující se veselou hudbou, zpěvem a tancem.

5.2 Svatební den

Chodská svatba se konala nejčastěji v úterý a celé svatební veselí trvalo obvykle tři dny, někdy dokonce i celý týden.²⁵ Vlastní den svatby začal pro nevěstu a družky časně z rána (někdy i ve dvě hodiny ráno), neboť je musely ženy očepit. Čepení družek bylo v živějších barvách s dominantní červenou barvou, kdežto v čepení nevěsty převažovala barva modrá. Oddavkový kroj nevěsty měl tmavé barvy, které symbolizovaly smutek, neboť se nevěsta vzdávala svobody. Během svatby se však převlékala do veselejších barevných krojů.

Po čepení následovala snídane v domech nevěsty i ženicha, kam byli pozváni příbuzní a svatební hosté. Při snídani byla nevěsta odvedena do komory, kde seděla na truhle vedle lože, plakala a čekala na ženicha.²⁶ Při ranním pohoštění v domě ženicha nesměl chybět dudák, který svoji hrou obveseloval všechny přítomné. Než se ženich společně se svým průvodem vydal ke stavení nevěsty, prosil rodiče o požehnání. „*Rodiče sedí na lajci, ženich*

²²KURCOVÁ, Jitka. *Tradiční chodská svatba*. Klatovy: AgAkcent, 2013. s. 7.

²³JINDŘICH, Jindřich. *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. 287 s., s. 66.

²⁴Tamtéž, s. 67.

²⁵KURCOVÁ, Jitka. *Tradiční chodská svatba*. Klatovy: AgAkcent, 2013. s. 9.

²⁶JINDŘICH, Jindřich. *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. 287 s., s. 68.

*klekne před nima na zem, políbí jim nohy, ruce, s pláčem jim děkuje za vychování ha prosí vo požehnání. Rodiče mu požehnaji. Ženich je políbí.*²⁷

Za veselého zpěvu a výskání šel ženich se svým průvodem k domu nevěsty. Chyběla jen matka ženicha, která se neúčastnila ani obřadu v kostele, neboť doma vařila.²⁸ Průvod se zastavil před zavřenými vraty, na která dle zvyklostí musel třikrát zaklepat družba nebo druhá družička. Po tomto obřadném zabouchání na vrata doprovázeného zpěvem otevřela první družička a vítala průvod se džbánem piva v ruce, ze kterého dávala připít ženichovi. „*Vítam vas šecky vespolek, jak domácí, tak přes pole! Hdyby vas tu bulo na sta, na tisíce, každému bych dala po kytice. Hdyby tu bul muj družba znyjmjilyjší, tomu bych dala tu nyjhezkyjší.*“²⁹

Poté se všichni hosté odebrali do světnice, kde byli příbuzní z nevěstiny strany. Plačící nevěstu z komory přivedl družba, aby od rodičů přijala požehnání. Poté přiklekl i ženich, který dostal také požehnání. „*Jako tuten trám nese trpjelivje krov ha strop, tak vy voba trpjelivje snášijte dobrý ha zlý, haž vás jednu přimne hrob. Požehnyj vám Bůh Otec, Syn ha Duch svatýj. Amen!*“³⁰

Cestu do kostela doprovázel zpěv, hudba, výskání a rány z pistolí. Ve svatebním průvodu šel nejdříve družba s nevěstou, za nimi ženich s droužkou, rodiče, příbuzní a ostatní svatebčané. V kostele droužka odnesla oddávajícimu faráři kytku a červený šátek, družba svázanou živou slepicí a neomítek.³¹ Při zakleknutí k oltáři obdrželi snoubenci na hlavu od družby s družičkou rozmarýnové věnečky spojené bílou stuhou. Po oddavkách následovala mše, po které se ženich s nevěstou a svědky odebrali k zápisu na faru.

Po absolvování všech církevních náležitostí se svatebčané přesunuli do hospody. Na cestě však byli manželé tzv. „zataženi“. Tato tradice spočívala ve vykoupení nevěsty ženichem od mladíků, kteří přes cestu natáhli provaz ověšený hedvábnými šátky nebo pentlemi. Až po vykoupení a společném napití piva ze džbánu mohli novomanželé a ostatní svatebčané pokračovat na cestě do hospody. Zde již bylo připraveno občerstvení a muzika. První dvě taneční kola zahajoval první družba s první droužkou a ženich s nevěstou se k nim přidávali až při třetím kolem. Po odtancování třech písní se nevěsta odešla převléci do rukávců. Také droužky se převlékly a společně se vrátily do hospody. Během svatebního dne

²⁷JINDŘICH, Jindřich. *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. 287 s., s. 68.

²⁸Tamtéž, s. 68.

²⁹Tamtéž, s. 70.

³⁰Tamtéž, 71-72.

³¹SVAČINA, Rudolf. *Chodská svarba*. Karlovy Vary: Krajské nakladatelství Karlovy Vary, 1959, s. 40.

se nevěsta převlékala alespoň čtyřikrát – z obřadního kroje nesoucí tmavé smutečné barvy až do pestrého červeného oděvu.³²

V hospodě se svatebčané zdrželi do pozdního odpoledne a až poté následoval slavnostní oběd. Dle chodského zvyku šli ženichovi hosté k rodičům ženicha, zatímco hosté nevěsty šli do jejího rodného domu. Svatební hostina se skládala z ovesné kaše, hovězí polévky, křenové omáčky s hovězím masem a chlebem, omáčky z drstek a nechybělo ani zelí s uzeným masem a hrách. Hrách nechyběl na žádné svatbě, protože byl symbolem bohatství a prosperity. Dle starého zvyku upustil družba mísu neuvařeného hrachu na zem, aby se rozkutálel po celé světlici.,, *Haby buli mandžele chčasny ha bohaty ha mili hodně děti – jako se rozběhne hrách.*“³³ Součástí svatební hostiny byla dále vepřová pečeně, jelita a nesměly chybět koláče a svatební pečivo. Po obědě se všichni sešli opět v hospodě, kde se často slavilo až do rána.³⁴

5.3 Druhý den po oddavkách

První svatební noc strávili novomanželé odděleně ve svých domovech. Nevěsta s družkami během noci seděly pouze u stolu, aby si neponičily čepení. Ve středu ráno se nevěsta znovu oblékla do svatebních šatů a čekala před domem se džbánem piva v ruce na ženicha a jeho hosty, stejně jako první družka v první svatební den. Po přivítání všech hostů zasedli všichni ke stolu ke společnému hodování a přípitku.

Vrcholem tohoto dne bylo odčepení nevěsty, tzv. vočepky a její přijetí mezi vdané ženy. Před tímto obřadem se však na stůl položil talíř, do kterého svatební hosté skládali pomoc na „kolíčku ha povíjan“.³⁵ Poté, co všichni přispěli, odříkala družka obvyklé poděkování za tuto pomoc.

Významným bodem obřadu bylo i vykupování nevěsty, které se někdy odehrávalo až v domě ženicha následující den. Družba nebo plampač (viz níže) nevěstu vykupoval od žen prostřednictvím řešení hádanek – např. donést zrcadlo bez skla, aby se v něm každý viděl (vodu v míse). Vrcholem pak bylo přinést strom devatera ovoce symbolizující rajský strom života. Jednalo se o smrček nebo trnku ozdobený svíčkami, cukrovím a ovocem. Nevěsta si ze stromu vzala srdce jako symbol manželské lásky, kolébku odkazující na děti a na důkaz víry

³²JINDŘICH, Jindřich. *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. 287 s., s. 73.

³³Tamtéž, s. 74.

³⁴KURCOVÁ, Jitka. *Tradiční chodská svatba*. Klatovy: AgAkcent, 2013. s. 14.

³⁵ povíjan = zavinovačka

také růženec.³⁶ Po vyřešení všech hádanek musel družba na závěr nevěstě vystavit na stole stříbrný most z mincí, po kterém za ním mohla nevěsta přejít. Vybrané peníze z „mostu“ opět připadly novomanželům. Družba si s nevěstou následně zatancoval a předal ženichovi.

Nejdůležitějším aktem druhého dne bylo odčepení nevěsty, tzv. vočepky, kde nesměli být přítomni muži. Při tomto obřadu vdané ženy sejmuly nevěstě čepení z myrtových větvíček a stužek a daly ji na hlavu čepec nazývaný jako koláč. V tomto momentu byla mladá žena přijata do skupiny provdaných, ale bezdětných žen. Po odčepení byla nevěsta za zpěvu a hraní dud opět přivedena za ženichem do světnice. Ženich ji uctivě přivítal, podali si navzájem ruce a třikrát si dokola zatančili. Nyní se teprve nevěsta stala jeho ženou. Následovně se všichni svatebčané odebrali do hospody, kde se opět bavili při volné zábavě, zpěvu, hudbě a tanci až do rána.³⁷

5.4 Třetí den po oddavkách

Třetí den byl obyčejně posledním dnem svatebního dění. Vdaná žena se loučila se svým domovem a rodiči. Spolu se ženou odvázel novomanžel i její výbavu.³⁸ „*Chasníci nakládají na vůz náradí: truhly se šaty, halměř, suden, vědra, kolovrat, škopky ha iný; nahoře v hubruse porušky.*“³⁹

V novém domově nevěstu očekávali již rodiče ženicha, které vdaná žena prosila o přijetí do rodiny. „*Má zlatá mamjičko, přimněte mne k vám jako svú ha neubližujte mji; buru hodná ha pracuvjitá! Máma jí hudělá kříž, potom jí huvitá táta ženichovo i sírozencí ha vedú jí ke stolu.*“⁴⁰ Mladá žena se musela začlenit do nové domácnosti, proto v tento den ustaly veškeré svatební oslavy. Místně však chodská svatba trvala i celý týden.⁴¹

5.5 Svatební role

Vedle ženicha a nevěsty měli na svatbě důležité postavení droužky, družbové a často i tlampač. Nevěsta si volila droužky, ženich družby, kterých bývalo po dvou až čtyřech párech.

Nejdůležitější postavení měla hlavní družička, na Chodsku nazývaná jako droužka. Za první droužky byly vždy voleny veselá děvčata, která uměla nejlépe zpívat a tancovat. Pokud

³⁶KURCOVÁ, Jitka. *Tradiční chodská svatba*. Klatovy: AgAkcent, 2013. s. 16.

³⁷Tamtéž, s. 17.

³⁸SVAČINA, Rudolf. *Chodská svatba*. Karlovy Vary: Krajské nakladatelství Karlovy Vary, 1959, s. 53.

³⁹JINDŘICH, Jindřich. *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. 287 s., s. 76.

⁴⁰Tamtéž, s. 76.

⁴¹Tamtéž, s. 81.

byla některá z děvčat vybrána třikrát i vícekrát za první droužku, svědčilo to o její neobyčejné zpěvnosti. „První droužka vlastně všechno vede – ostatní „svarebný“ jí zpěvem i jinak pomáhají.“⁴²

Důležitou roli při tradiční chodské svatbě hrál i takzvaný plampač, což je výraz pro tlampače, který měl nezanedbatelnou úlohu již při namlouvání nevěsty, kdy ji žádal o ruku místo ženicha.⁴³ Plampač znal velmi dobře vesnické poměry, a proto neměl-li budoucí ženich vyhlédnutou žádnou nevěstu, doporučil mu jí právě on. Plampač měl během svatebního veselí funkci hlavního baviče, ale také se staral o pohoštění hostů u stolů a dohlížel na klidný průběh svatby.

V případě, že plampač na svatbě chyběl, přebíral jeho roli první družba. Družbovo konání spočívalo v pronášení obřadních proslavů a děkovných řečí. V různých okamžicích svatby nahrazoval ženicha – měl nárok na první tanec s nevěstou, pod jeho jménem vykupoval nevěstu od žen apod. První družba společně s první droužkou vystupovali zároveň jako svědkové svatby.

⁴²Tamtéž, s. 64.

⁴³KURCOVÁ, Jitka. *Tradiční chodská svatba*. Klatovy: AgAkcent, 2013. s. 7.

6 Chodský kroj

Chodsko je poslední národopisnou oblastí Čech, kde se udržují živé lidové obyčeje a kde lidé při různých příležitostech nosí tradiční kroj.⁴⁴ Tento fakt ovlivnila poloha oblasti, která byla vzdálená od nových kulturních trendů, což zapříčinilo konzervativnost zdejšího obyvatelstva.

Od poloviny 19. století se díky rozvíjející textilní výrobě na území Čech začal výrazně proměňovat lidový oděv. Rozdíl mezi městským a venkovským oblečením byly minimální. Zatímco jinde v Čechách kroje zanikaly, na Chodsku došlo k jejich největšímu rozkvětu na přelomu 19. a v prvních desetiletích 20. století.⁴⁵ V tomto období zde však nastávaly v oblékání krojů změny z důvodu hospodářské situace, které se staly důležitým východiskem pro jeho podobu, jak ji známe dnes. Tyto změny se týkaly především ženského oděvu. V úrodnějších oblastech Dolního Chodska s centrem v Mrákově se kroje vyznačovaly bohatými ručními výšivkami, krajkami a bohatě naškrobenými rukávci. K těmto dolským krojům nosily ženy na hlavách černé zdobené šátky podložené zvláštním hřebenem. Kroje z chudší podhorské oblasti, mající centrum v Postřekově, se vyznačovaly jednoduchými výšivkami, méně naškrobenými rukávci a šátky na hlavě byly bez hřebenů.

Písemnou dokumentací chodského kroje se zabývala celá řada autorů. Starší podobu chodského kroje, tzv. buláckého, popsala ve 40. letech 19. století Božena Němcová, která na Chodsku pobývala se svojí rodinou. Na její tvorbu pak o dvacet let později navázal ve své studii K. J. Erben, jenž dokonce chodský kroj v roce 1865 vybral jak součást výstavy slovanských národů v Moskvě.⁴⁶

V současné době je kroj na Chodsku nošen o velkých církevních svátcích, o poutích nebo při různých folklorních slavnostech a vystoupeních. Mnohé starší ženy jej nosí v novější a jednodušší podobě jako jedinou pro ně přijatelnou každodenní formu oblečení.⁴⁷

6.1 Ženský kroj

Ženský kroj se oproti kroji mužskému během let neustále vyvíjel. Na počátku 20. století mužský kroj z každodenního života vymizel úplně a zachoval se jen díky působení národopisných souborů.⁴⁸ Typy ženského všedního a svátečního kroje se dále vyvíjely, přesto

⁴⁴KUMPEROVÁ, Iva. *Chodské kroje*. Domažlice 2010. s. 6.

⁴⁵Tamtéž, s. 5.

⁴⁶Tamtéž, s. 6.

⁴⁷Tamtéž, s. 6.

⁴⁸KALOUSOVÁ, Lucie. *Chodský kroj na prahu 21. století*. [Domažlice: L. Kalousová], 2011. s. 17.

i ženy postupem času začaly kroj jakožto každodenní oděv odkládat a nahrazovat prostým oblečením.⁴⁹

Na počátku 19. století oblékaly ženy černou, plátěnou nebo polovlněnou sukni zvanou bulku. Bulka byla silně naškrobena do skladů, které se vyhlazovaly sklem. Tento typ sukne byl postupně vystřídán pohodlnějšími sukňemi označovanými jako šerky. Sukně šerky byly šity z jemnějšího materiálu – vlněného sukna. Z důvodu úspory byl do 2/3 předního dílu vkládán levnější materiál, který byl zakryt fěrtochem (viz níže). Tyto sukně měly různé barvy, které se řídily jednotlivými obdobími církevního roku. Na poutě se nosila barva červená, o Velikonocích a v adventu barva fialová. V období smutku a nevěsty nosily sukně tmavomodré barvy. Existovala i sukně zelená, která byla nošena v době adventu.

Fěrtoch neboli zástěra ke kroji se váže do pasu a překrývá přední část sukne. Nejčastější tkanina pro výrobu fěrtochů byl hedvábný brokát s květy a klasy nebo se svislými barevnými pruhy a protkanými barevnými kvítky. Smuteční fěrtoch má bílou barvu a říká se mu smuteční zástěra. Nosil se v období půstu, na pohřby a oblékala ho také nevěsta na oddavky. Rozdíl mezi fěrtochem Horního Chodska a Dolního Chodska spočívá v přítomnosti krajkového lemu, který se objevuje pouze na dolských krojích.

Ke svátečnímu kroji neodmyslitelně patří rukávce. Ty chránila spodní plátěná košile před jejich zašpiněním a propocením. Rukávce byly šity z jemného bílého plátna, které bylo ve spodní části nahrazováno hrubším materiálem. Tuto část kroje lze popsat jako krátkou košilku vpředu zapínanou na malé knoflíčky s rovně vsazenými širokými rukávy. Rukávce hornochodského typu se vyznačují dlouhými a širokými rukávy, které jsou lehce přiškrobené a u zápěstí zakončené paličkovanou krajkou. U dolského kroje byly rukávce široké, silně naškrobené a zdvižené až k lícím. „*Rukávce musí být jako sníh bílý ha naškrobený – jako prkno tvrdý.*“⁵⁰ U obou typů krojů mají rukávce u krku vložený nabíraný límec s krajkou nebo červeným vyšíváním. Zde se také košilka zapínala broží, tzv. spínátkem.

Přes košili se oblékal lajblík neboli živůtek. Jedná se o krátkou vestičku, která se šije převážně z brokátu s protkávanými barevnými květy. Na Dolním Chodsku měl lajblík hluboký výstřih a byl vysoko nad pasem. Na bocích lajblíku byla přišíta tzv. jelita, na která se přichytávala sukně, aby lépe držela. Přední díl lajblíku se vyznačuje střídou výšivkou, naopak nápadná výzdoba je soustředěna na záda, která jsou po celé ploše zdobena vyšíváním,

⁴⁹KUMPEROVÁ, Iva. *Chodské kroje*. Domažlice 2010. s. 11.

⁵⁰JINDŘICH, Jindřich. *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. s. 33.

flitry a korálky. Druhým typem lajblíku byly postřekovské lajblíky, které sahaly až do pasu, jelita zde nebyla tak častá, neměly příliš bohaté zdobené ani příliš hluboký výstřih. Jak dolské, tak hornochodské lajblíky se ve výstřihu svazovaly hedvábnou červenou nebo zelenou stuhou, tzv. nápěnkou.

V zimním období oblékaly ženy na košili a lajblík ještě soukenné kabátky s varhánkovitými zády. Postřekovský kabátek byl ušit z černého sukna a sahal do pasu, zatímco kabátek z Dolního Chodska byl kratší a šil se z tmavě modrého sukna. Záda kabátka byla zdobena darmovjisy, což byly pásky či stuhy vyšíváné pestrým hedvábím. Vyjma kabátka se na Chodsku nosily vlněné salupy podobné dnešní dece. Pro Dolní Chodsko byly typické červené kostkované salupy, pro horní vesnice Chodska salupy tmavé barvy.⁵¹

Ke kroji nosily Chodky červené vlněné punčochy, které jsou v dnešní době nahrazeny červenými silonkami. Ke svátečnímu kroji se obouvaly „bůtky“, ke kroji všednějšímu naopak „tříjce“. Ještě ve 20. století se střevíce vyráběly z černé lakované kůže s ozdobnou mašlí na nártu. V Postřekově se nosily střevíce bez ozdob, které se zapínaly páskem. Ve všední dny nosili lidé jen dřeváky nebo pantofle, často však chodili i bosí.⁵²

Ve 40. letech 19. st. nastaly změny v oblékání kroje. V tomto období se z běžného nošení vytratil kulatý bílý čepec s černou geometrickou výšivkou, který nosily vdané ženy na hlavě. Tento typ pokrývky hlavy byl nahrazen tzv. plenou, jež však byla v poslední třetině 19. století vystřídána černými šátky o rozměrech čtverce 120x120 cm. Tyto šátky začaly nosit jak svobodné, tak vdané ženy. Díky tomu se staly v podstatě revoluční záležitostí, protože se začalo stírat postavení ženy ve společnosti. Jejich originalita tkví v ručním vyšívání technikou tzv. malby jehlou. Na Dolním Chodsku si ženy pod šátek do vlasů zapichovaly vysoký hřeben z rohoviny, který pod šátkem vytvořil jakési růžky typické právě pro kraj dolních vesnic. Nezbytnou součástí svátečního kroje byl také bílý šáteček do ruky čtvercového tvaru o velikosti 40x40 cm. Ženy ho nosily složený do cípu a na jeho výzdobu byly používány náročné vyšivačské techniky.

Novým „módním trendem“ se v tomto období stal hedvábný šátek veselých barev uvázaný kolem krku, jehož cíp na zádech zakrývá zdobení lajblíku. Existuje mnoho vzorových a barevných variant těchto šátků, ale všechny měly na okrajích ručně vázané třásně. V dolských vesnicích si pod tento hedvábný šátek dávaly ženy ještě šátek tylový, aby

⁵¹KALOUSOVÁ, Lucie. *Chodský kraj na prahu 21. století*. [Domažlice: L. Kalousová], 2011. s. 16.

⁵² Tamtéž, s. 12.

se hedvábný neušpinil od potu. Na Horním Chodsku se tylový šátek nepoužíval. Nejčastější barvami šátků jsou červená, sytě růžová, žlutá a zelená. Modré byly určeny ke smutečním událostem a ke krojům chodských nevěst.

Změnám se ve 20. století nevyhnul ani kandaš, který se začal nosit ke konci 19. století. Jednalo se o sukni sešitou se živůtkem v jeden celek, nošený v běžné dny. Kandaše se vyráběly z kostičkovaného kanafasu, později se začal používat levnější materiál. Ke kandaši se začaly nosit měkké kabátky, které byly v Postřekově známé pod názvem rozplášenky, v Mrákově se označovaly jako jupky nebo flámišky. Tyto kabátky byly bez vypasování a měly dlouhé mírně nabírané rukávy. Rozdíl mezi těmito kabátkami tkvěl v bohatosti zdobení a ve střihu – rozplášenky sahaly do pasu, naopak jupky byly kratší a u krku měly stojatý límeček. Tento typ kroje se začal nosit nejen pro slavnostní příležitosti, ale i při vykonávání běžných prací, proto je dnes kandaš nejtypičtější zachovalou podobou kroje na Chodsku.⁵³

6.2 Mužský kroj

Mužský kroj začal ze života selského lidu mizet mnohem dříve než kroj ženský. Muži začali kroj odkládat již ke konci 19. století a vyměnili ho za tzv. pancké šaty.⁵⁴ Oproti ženám, které byly izolované v prostředí vesnice, přišli muži častěji do styku s městským prostředím, které formovalo nejen jejich myšlení, ale i způsob oblékání. Mužský kroj se v dolních a horních chodských vesnicích příliš nelišil, hlavní rozdíly spočívaly pouze ve výzdobě ručními výšivkami, které u hornochodských krojů chyběly.

Mužský kroj se skládá ze žlutých kalhot, zvaných praštěnky. Dříve byly vyrobené ze žluté skopové, kozlové nebo jelení kůže, nyní se šijí ze žlutého dyftýnu. Vyznačují se širokým poklopem a sahají těsně pod kolena, kde jsou staženy tkalounem nebo koženými řemínky, tzv. íštěrkami. Dolní část oděvu doplňovaly bílé punčochy vyrobené z ovčí vlny, vysoké kožené černé holínky, které se však na horním Chodsku příliš neujaly, proto zde muži dávali přednost nízkým černým střevícům nazývaným třijce.

K praštěnkám se nosila bílá plátěná košile rovného střihu, která mohla být svátečního nebo všedního typu. Sváteční košile byla ušita z kupovaného plátna a měla rozparek na zádech, kdežto všední košile byla ušita z plátna domácího a rozparek měla na prsou. Obě košile byly zdobeny na límečku, náprsence a manžetách ruční bílou výšivkou. U sváteční

⁵³KALOUSOVÁ, Lucie. *Chodský kroj na prahu 21. století*. [Domažlice: L. Kalousová], 2011. s. 18.

⁵⁴ Tamtéž, s. 21.

košile byl však kolem krku uvázaný malý kostkovaný šáteček tmavších barev po vzoru městské módy, který ze současné podoby kroje zcela vymizel.⁵⁵

Přes košili oblékali muži vestu neboli lajbl. Šila se z tmavě modrého vlněného sukna a byla dokola lemovaná červeným sukmem. Ruční bohatá výšivka se nacházela kolem kapes, na límci a na zadní části. Vesta se vždy zapínala na nejspodnější tři mosazené knoflíky, aby byla vidět vyšívaná náprsenka košile. Na levou přednici se pro ozdobu připínala barevná vyšívaná stuha. Svobodní chlapci oblékali přes vestu soukennou, bohatě vyšívanou kazajku, která se nikdy nezapínala. Kazajka byla původně šerková a až později modrá.⁵⁶ Ženatí muži místo kazajky oblékali dlouhý kabát. Starší typ kabátu označovaný jako šerka sahal ke kolenům a byl zhotoven z tkaniny lnu a vlny, tzv. šerkoviny. Na jeho místo v průběhu let pronikal soukenný kabát tmavomodré barvy s červenými lemy a se stojatým vyšívaným límcem. Tento kabát se poprvé oblékal k oddávkám, proto se mu říkalo ženící. Oba kabáty byly dlouhé až k lýtkům a měly dvě řady kovových knoflíků.⁵⁷

Oblíbenou pokrývkou hlavy mužů byl černý široký klobouk označovaný jako širák. Nosil se pouze k dlouhému kabátu a měl své praktické výhody – v dešti sváděl vodu přes ramena a v létě chránil před sluncem. Vyjma širáku nosili muži na hlavě čepici zvanou vydrovka. Je ušita ze šesti dílů zeleného sametu a hedvábného střapce na vrcholu dýnka. Okraj je lemován zvířecí kožešinou – nejčastěji se jednalo o kožešinu vydry, dále tchoře, kuny, lišky, zajíce a v některých svědectvích se objevuje i kočka.⁵⁸ Později přírodní kožešinu nahradila umělá.

6.3 Dětský kroj

Děti se do svátečních krojů oblékaly pouze při výjimečných příležitostech. První dětské oblečení tvořila jednoduchá kojenecká košilka z jemného bílého plátna označovaná jako pláštíček. Děti do tří let nosily oblečení, které bylo téměř shodné pro obě pohlaví. Chlapci nosili košilku s dlouhými rukávy a k ní sukénku se šlemi. Stejnou sukénku nosila i děvčata, ale odlišovala se košilka, která měla nabírané rukávy připomínající klasické ženské rukávce a končila u loktů. Jak chlapečci, tak holčičky nosili také kandoušek, což byly dětské šatičky z červeného kanafasu.

⁵⁵KUMPEROVÁ, Iva. *Chodské kroje*. Domažlice 2010. s. 50.

⁵⁶KALOUSOVÁ, Lucie. *Chodský kroj na prahu 21. století*. [Domažlice: L. Kalousová], 2011. s. 24.

⁵⁷Tamtéž, s. 24-25.

⁵⁸Tamtéž, s. 26.

Hlavičky dětí od novorozenců do věku tří až čtyř let zdobily čepičky, tzv. karkulky, které měly vpředu lemování z bílého králíka. Tato čepice se skládala ze středového rovného pruhu a dvou vyšívaných líček (postranní části). Zhotovení čepičky nebylo snadné a na její výrobu se používal různý materiál - nejčastěji tkaný těžký brokát nebo široké hedvábné pentle.⁵⁹

⁵⁹KUMPEROVÁ, Iva. *Chodské kroje*. Domažlice 2010. s. 60.

7 Vybrané chodské tradice a zvyky

7.1 Masopust

Masopust je dlouhé slavnostní období mezi Vánocemi a začátkem postní doby. Začíná po svátku Tří Králů (6. ledna) a končí Popeleční – Škaredou středu, jejíž datum závisí na datu Velikonoc.

Masopust patří mezi starobylý svátek, jehož původ není zcela jasný. Masopustní zvyky mají původ v předkřesťanských slovanských oslavách konce zimy a také jsou spojovány s oslavou období hojnosti, neboť nebyly polní práce a lidé měli čas na zábavu. Mnozí podobnost masopustu shledávají v římských svátcích Saturnaliích a Luperkaliích, kdy docházelo k přestrojování za maskary a k provozování všelijakého „bláznovství“.⁶⁰ První zmínka o slavení masopustu v Čechách pochází od Itala Henrica de Isernia z 2. poloviny 13. století.⁶¹

Je to doba zabijaček, svateb, plesů, zábav, které vrcholí v posledních třech dnech masopustu – tzv. ostatcích. „*Haž masopust bure, tancuvát se bure.*“⁶²

Během masopustu se lidé převlékají do masek, které je zbavují jejich vlastní identity. Původní funkce masek byla magická, ochranná a rituální, později došlo k posunu na funkci zábavnou. Vedle tradičních maskar reagující na dobové politické či společenské události se na Chodsku setkáváme s maskarami zvané pravúdky – ženy, převlečené za maskary, které měly pruty a švihaly zlobivé chlapce. Poslední čtvrtek v masopustě, tzv. Tučný čtvrtek se konaly zabijačky a poté se chodilo k muzice. Nejvýznamnějším obdobím masopustu byly jeho poslední tři dny, předcházející Popeleční středě. Na Chodsku se tyto dny (neděle, pondělí, úterý) označovaly jako „bláznivé dny“ nebo „voračky“. Dříve byly považovány za sváteční dny, zpravidla se nepracovalo a děti nechodily do školy. Maskary chodily ve dne i večer – nejčastěji muži, kteří byli převlečení za ženy. Tato intersexuální záměna krojí se v jiných regionech téměř nevidí.⁶³ Na voračky se smažily koblihy, šišky a pekly se mětánky.⁶⁴ V úterý před Škaredou středou chodili chlapci opět převlečení za maskary (žid, kominík a další). Za doprovodu muziky obcházeli všechna stavení a vybírali naturálie. „*Chlapsí zpjívaji, mozika*

⁶⁰ *Ottův Slovník naučný*: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí: J. Otto, Praha: 1890. s. 948. [online 2022-04-18]. Dostupné z: <https://archive.org/details/ottvslovnknauni29ottogoog/page/948/mode/2up>

⁶¹ KURCOVÁ, Jitka. *Neobyčejné obyčeje Chodska: zvyky a obřady na Chodsku v průběhu kalendářního roku zahrnující období od 40. let 19. století do současnosti*. Kolinec: AgAkcent, 2014. s. 34.

⁶² JINDŘICH, Jindřich, *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. s. 50.

⁶³ NEJDL, Josef: Masopusty na Chodsku jsou trojího druhu. *Domazlicky.denik.cz* [online]. Domažlický deník, 2011. [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: https://domazlicky.denik.cz/zpravy_region/josef-nejdl-masopusty-na-chodsku-jsoutrojho-druh.html

⁶⁴ JINDŘICH, Jindřich, *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. s. 51.

hraje – dŮ do stavení. V senci daji nalévači šechnim připijít pjivo, kořalku. Muzika spustí, chlapsí – „voráci“ tancují s hospodyní ha s divčatama, šechny je vytočí. Komenik hledá po senci vyjce, šecko prošmydí, zbirá je, z trůby vytahuje hidlo. Žid má pytel ha strká do nij jablka, mouku, šišky, huzený maso, mjetanky. Výbjerčí vybírají poplatek na voračky.“⁶⁵

Vrcholem masopustního období bylo pochování masopusta v úterý odpoledne nebo o půlnoci před Popeleční středou. Průvod maškar nesl z hadrů a ze slámy v hrachovině vycpaného panáka – Masopusta, který byl soudcem odsouzen za své zlé činy a následně utopen v potoce za vsí, v rybníku nebo byl zakopán do hnojiště. Smuteční atmosféru podtrhovala muzika a nařikající maškary. Pochováním Masopusta bylo ukončeno masopustní veselí a zároveň byl odstartován nejdelší půst křesťanů v roce.

7.2 Pálení čarodějnic

Pálení čarodějnic je zvyk, jehož kořeny jsou nejspíše spjaty s čarodějnickými procesy z 16. a 17. století. Podle pověstí čarodějnice nejvíce čarovaly o filipojakubské noci – 30. dubna. Léaly z komína nahé na pometlu, koštěti, vidlích nebo na kozlu a škodily lidem i jejich hospodářství.⁶⁶ Na Chodsku se filipojakubské noci říkalo na „kouzelnou bábu“ a čarodějnicím kouzelnice. Ještě na konci 19. století v chodském regionu na kouzelnice věřili a za kouzelnici zde byla považována stará babka, která se vyznala v bylinách. Tu každá selka ze strachu ze msty obdarovávala potravinami a penězi.⁶⁷ Hospodyně měly proti čarodějnicím v domácnosti posvěcené předměty, jako byly hromničky a tříkrálová voda.⁶⁸ Kladení drnů před práh domů nebo chlévů z důvodu ochrany před čarodějnicemi zaznamenala i Božena Němcová ve svém vyprávění.

„Nač máte před chlévem ten drn?“ ptám se venku Marketky. „I to dala naše stará děvka, aby kouzelnice kravám neučarovaly. Na večer před prvním májem se ten drn položí a svěcenou vodou pokropí; kdyby kouzelnice přišla, nesmí drn překročit, dokud všecku travičku nespočítá; než je s tím hotova, kohout zakokrhá a ona více žádné moci nemá.“⁶⁹

Před večerem filipojakubské noci chodil po vsi průvod chasy s košťaty. Uprostřed průvodu se na bidle nesla čarodějnice vytvořená ze slámy, která byla oblečena do starých věcí

⁶⁵ Tamtéž, s. 51.

⁶⁶ JINDŘICH, Jindřich, *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. s. 57.

⁶⁷ KURCOVÁ, Jitka. *Neobyčejné obyčeje Chodska: zvyky a obřady na Chodsku v průběhu kalendářního roku zahrnující období od 40. let 19. století do současnosti*. Kolínec: AgAkcent, 2014. s. 53.

⁶⁸ Hromničky – svěcení svíci na Hromnice; křesťanský svátek připadající na 2. února oslavující příchod jara tříkrálová voda – voda posvěcená v kostele o svátku Tří Králů

⁶⁹ NĚMCOVÁ, Božena. *Z Chodska a odjinud z Čech*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1929. s. 73.

a na hlavě měla slamák. Na kopci vystavili chlapi hranici ze dříví, kterou zapálili. Celý akt byl zakončen vhozením čarodějnice do ohně. Popel z těchto ohňů měl pak dle tradice magickou moc, proto se sypal na pole, aby byla dobrá úroda nebo se v něm vodil dobytek, aby byl zdravý a plodný.

Jiným způsobem zahánění čarodějnic bylo vyhazování hořících košťat do vzduchu. Tato košťata se nejdříve napustila dehtem, petrolejem nebo smolou a následně zapálila. Poté se chlapi předháněli, kdo s košťaty dohodí výše. Navečer pak práskali bičem na návsi, stříleli z pistolí, zvonili na zvonky, aby hlukem kouzelnice zaplašily.⁷⁰ Přes den selky a děvečky uklízely stavení, dvůr i hospodářské prostory. Do klekání (večerní zvonění) muselo být hotovo. Staré ženy – kořenářky během této magické noci trhaly léčivé byliny a sušily je. Věřily v jejich zázračnou moc a schopnost uzdravení.⁷¹

7.3 Máj

Oblíbeným jarním zvykem je na Chodsku stavění máje, který patří do starého fondu evropské kulturní tradice. Stavění májů se spojuje s plodivou silou probouzející se přírody, a to vždy symbolizovalo nový život a přicházející úrodu. Obřad stavění máje na 1. května patří mezi městské i vesnické zvyky. Nejstarší zprávou o stavění májů na našem území je nejspíše zápis Jana Mirotického z roku 1579.⁷² *Téhož času mládenci do vsi celé stromoví smrkové neb sosnové vnášejí, kteréž z důlu oklestíce, vrchní ratolesti zrcadly, sklenicemi, věnci a plíšky zlata věncového blyštícími se ozdobují a strom ten do země vetknouce, přes celé léto tak ho státi nechávají.*

Na Chodsku chlapi před prvním májem dovezli do vesnice štíhlou, rovnou jedli, smrk nebo břízu. Kmen těchto stromů byl zbaven kůry, neboť platila zásada – „máj musí svjítit“⁷³ (být bílý), jednak z důvodu estetického, ale také z důvodu zamezení škodlivých sil, skrývajících se pod kůrou. Zelená koruna stromu se ozdobila barevnými pentlemi nebo se na ni navěšovaly vyfouklé skořápky vajec. Na závěr byla májka dozdobena věncem z jedlových nebo smrkových větvíček se zapíchanými barevnými růžičkami.

Velkému společnému máji stavěnému na návsi se na Chodsku říkalo „král“. U něj se 1. května scházela celá vesnice k veselění a zpěvu - „Vítýj, vítýj, máji, my sme tobje rádi,

⁷⁰ JINDŘICH, Jindřich, *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. s. 57.

⁷¹ Tamtéž, s. 57.

⁷² *Lidové zvyky a obyčejy na měsíc květen*. Časopis ROOTS [online]. Časopis ROOTS, 2020. [cit. 2022-18-04]. Dostupné z: <https://casopisroots.cz/lidove-zvyky-a-obyceje-na-mesic-kveten/>

⁷³ JINDŘICH, Jindřich, *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. s. 58.

vítj, líto líbezny, vobjiličko zelený! Co nám líto přinese, zima nám zas vodnese.“⁷⁴ Společnou zábavou bylo i kácení májů od chlapců z okolních vesnic, proto mládenci dané vesnice museli nad postavenými májkami držet dohled, aby zabránili ostudě. S křídou nebo štětkou psala chasa na cestu u stavení, na stodoly a na vrata potměšilé vzkazy vypovídající o obyvatelích domu a vsi. S tímto zvykem souvisí i tzv. „vysejpání cestiček“ pilinami, řezankou nebo pískem mezi domy milenců. Mladí si většinou mysleli, že je jejich láska utajená, ale ve společenství obce to byla věc veřejná.⁷⁵ Posledního května se máj porážel a během zábavy v hospodě proběhla dražba na jeho kmen.

Kromě centrálního máje stavěli v noci před prvním májem chlapci také menší máj pod okny dívek, které měli rádi. Někde také chlapci chodili s malou ozdobenou májkou a navštěvovali ta děvčata, kterým postavili májku před stavením. V „senci“ dal chlapec svému děvčeti připít piva a zatancoval si s ní. Děvče mu za to dalo peníz na muziku a připojilo se k průvodu.

Na začátku 18. století se stavění májů těšilo velké oblibě, a v lesích tak vznikala kvůli kácení vrchnosti škoda, proto se vyskytovalo mnoho zákazů, nejsilnější v letech 1741 – 1776 s ustanovením pokuty za kácení stromů.⁷⁶

Stavění májů si svoji tradici udrželo v řadě chodských vesnic až do současnosti. Hlavními iniciátory celé akce v obcích jsou Sbory dobrovolných hasičů.⁷⁷

7.4 Obžínky

Úspěšné ukončení žní se na českém a moravském venkově označuje jako dožínky, na Chodsku obžínky. Tato slavnost začínala na Chodsku většinou kolem desátého srpna na svátek svatého Vavřince, přestože se za obecné datum pro začátek žní považuje den svaté Markéty (13. července).⁷⁸ Pro hojnost jídla a hlučné veselí byly dožínkové slavnosti vnímány jako malé posvícení.

Samotné dožínky začaly po dožnutí posledního obilí. Poslední povoz s dozrálým obilím se ozdobil věnci z klasů, lipovým listím, kytkami nebo barevnými pentlemi. Poslední snop obilí, tzv. „bába“ byl často oblékán do ženských či mužských šatů. Při cestě z pole si

⁷⁴ Tamtéž, s. 58.

⁷⁵ KURCOVÁ, Jitka. *Neobyčejné obyčeje Chodska: zvyky a obřady na Chodsku v průběhu kalendářního roku zahrnující období od 40. let 19. století do současnosti*. Kolinec: AgAkcent, 2014. s. 54.

⁷⁶ Tamtéž, s. 55.

⁷⁷ Tamtéž, s. 55.

⁷⁸ Tamtéž, s. 66.

účastníci obžíněk oblékali sváteční šaty dozdobené květy a klasy. Koně s povozem byli vyzdobeni podobně jako při svatbě – zapletená hřívá a barevné mašle. Cestou k hospodáři muži a ženy zpívali, často doprovázeni selskou muzikou.

Obžínkový průvod se zastavil ve dvoře hospodářství, kde je vítali hospodář s hospodářkou. Ti od vybraných zástupců z chasy obdrželi obžínkový věnec a květinu za doprovodu dožínkové písně „*Tu máte, sedláče, tu máte vjenec...*“⁷⁹

Obžínkový věnec byl symbolem slunce, hojnosti a plodnosti. K jeho zhotovení využily ženy poslední klasy všech druhů obilí, lučních květin a někde se přidávaly stuhy. Obžínková hostina začala v momentě, kdy hospodář položil obžínkový věnec na přichystaný talíř a do jeho středu umístila hospodářka vázu s kyticí. Někde se připravovaly bramborové šišky, polévka, smetanová nebo hrušková omáčka s knedlíky, jinde zase hrách, zelí nebo kaše sypaná perníkem či skořicí.⁸⁰ Poté všichni tancovali a zpívali na dvoře hospodáře nebo v sadě.

Po slavnosti zavěsil hospodář obžínkový věnec do světnice, kde zůstal až do jarního setí.

Po roce 1948 byly dožínky zařazeny mezi socialistické svátky a hlavními aktéry byla jednotná zemědělská družstva.⁸¹ S příchodem kombajnů a dalších velkých zemědělských strojů se dožínky oslavují pouze v přeneseném významu.

7.5 Ohníčky

Během podzimních dnů si venkovští lidé našli zálibu v rozdělování ohníčků za účelem oslavy sklizně brambor. Brambory, dříve také označovány jako chléb chudých, byly jedna z mála plodin, které si mohl nemajetný člověk zasadit a sklídit.

Tradice ohníčků spočívala v nánosu suchého chrástí, slámy ze strnišť, pýru a suché bramborové natě a následném zapálení směsi. Při rozdělování ohně nesměl nikdo promluvit, aby oheň snadno chytil. Okolo ohně se poskakovalo, točilo nebo se oheň přeskakoval. Poté se do horkého popela vložily přinesené brambory z pole, které se upekly. Těmto opečeným bramborům se přezdívalo „*pečená jablka v kožiše*“.

7.6 Posvícení (havelské)

Posvícení vychází ze zemědělského roku jako oslava úrody s končícími polními pracemi a bylo jedním z nejoblíbenějších svátků prostého venkovského lidu. Vedle tohoto

⁷⁹ JINDŘICH, Jindřich. *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. s. 62.

⁸⁰ Tamtéž, s. 62.

⁸¹ KURCOVÁ, Jitka. *Neobyčejné obyčeje Chodska: zvyky a obřady na Chodsku v průběhu kalendářního roku zahrnující období od 40. let 19. století do současnosti*. Kolínec: AgAkcent, 2014. s. 68.

výkladu navazující na předkřesťanský obyčej se můžeme setkat i s výkladem církevním, ve kterém je posvícení chápáno jako slavnost na památku posvěcení chrámu.⁸² Tento svátek se slaví třetí neděli v říjnu po svátku Havla (16. října), proto ho označujeme jako havelské posvícení. Toto datum bylo stanoveno v roce 1787 císařem Josefem II., který chtěl sjednotit posvícení pro celou zemi, aby zamezil nejednotným oslavám, kvůli kterým poddaní zanedbávali svou práci.⁸³

Na Chodsku se před posvícením všude ve vesnici bílilo, čistilo, mylo a uklízelo. Posvícení začínalo v sobotu večer a končilo v úterý ráno. Zvali se na něj příbuzní a přátelé, kterým se rozdávali koláče – tzv. zvače. „*Náši vás zkazují pječně pozdravuvát ha máte k nám, kmůtře s kmůtrú, v neděli přijít na naše posvícení.*“⁸⁴

O posvícení musela být na stole hojnost jídla. Tradičním nedělním obědem bylo hovězí maso s křenovou omáčkou ve sladké smetaně. Vrcholem hostiny byla ale vždy vepřová pečeně se zelím, nebo vykrmená husa, která je považována za typický pokrm českého posvícení.⁸⁵ Nechyběly ani koláče a pivo.

Po hostině lidé odcházeli do kostela na požehnání. Následovala zábava doprovázená tancem a zpěvem, která vyvrcholila v pondělí, kdy byla tzv. „zlatá hodinka“, při které i staří lidé tancovali. Selky a děvčata měly o posvícení vysoko skákat, aby len a konopí vyrostly vysoko.⁸⁶

Mezi posvícenské zvyky patřilo také stavění máje. Na něj děvčata zavěšovala vyjma pentlí i lahve s alkoholem, marcipán, hodinky, nože atd. Ti, kteří dokázali vylézt po hladkém kmeni nahoru, mohli si vzít jednu z ozdob za odměnu. Často se tato „zábava“ neobešla bez neštěstí, proto na ni vydávaly úřady zákazy.⁸⁷ Máj stál na návsi celý týden až do další neděle, pak se porazil.

⁸² Tamtéž, s. 69.

⁸³ Tamtéž, s. 69.

⁸⁴ JINDŘICH, Jindřich, *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. s. 43.

⁸⁵ KURCOVÁ, Jitka. *Neobyčejné obyčeje Chodska: zvyky a obřady na Chodsku v průběhu kalendářního roku zahrnující období od 40. let 19. století do současnosti*. Kolinec: AgAkcent, 2014. s. 69.

⁸⁶ JINDŘICH, Jindřich, *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. s. 44.

⁸⁷ KURCOVÁ, Jitka. *Neobyčejné obyčeje Chodska: zvyky a obřady na Chodsku v průběhu kalendářního roku zahrnující období od 40. let 19. století do současnosti*. Kolinec: AgAkcent, 2014. s. 70.

Tradice posvícení už se na vesnicích na Chodsku stává okrajovou záležitostí, avšak u starší generace je tato tradice stále zakořeněna v podobě nedělních obědů a návštěv kostelů. Často se dnes posvícení zaměňuje s poutí, která je ale církevní záležitostí.⁸⁸

7.7 Dračky

Draní peří byla vedle předení druhá hlavní ženská zimní práce. Chloubou každé chodské hospodyně bylo mít co nejvíce peřin.⁸⁹ Na Chodsku platilo pořekadlo: „*Do Martina dere, po Martinu přede*“⁹⁰ (*Lidové obyčeje a nápady pro šikovné ruce*). Z tohoto úsloví lze vyvodit, že draní peří mělo být hotové do svátku svatého Martina (11. 11), neboť po tomto svátku se ženy měly věnovat předení. Byly však usedlosti, ve kterých se nepředlo, zde dračky probíhaly po celou zimu až do jara, dokud se nesesdralo všechno peří. Pokud přišel někdo do domu, kde se dralo peří, měl sedrat alespoň tři peříčka.⁹¹

O dračkách se scházely ženy a dívky, které draly husí, kachní, slepičí a holubí peří. Po večerech se sesedly kolem stolu a ručně oškubávaly praporky peří z brků. Sedrané peří se ukládalo do nádob, které se ovazovaly hustým plátnem. Do těchto nádob se vkládala mastná louč z důvodu ochrany před moly. Následně se peřím plnily polštáře a peřiny.

Draní peří bylo nejen pracovní, ale i společenskou událostí. Vypravovaly se při něm pohádky, pověsti, četlo se nebo zpívalo.

*„Veselý život panuje mezi děvčaty na přástvách, kde se jim pohádky od huby jen odsejpají. Když některá z chudších děvčat trochu peří nastřádá, sejde se jich několik u ní, aby jí pomohly peříčko sedrat. Přitom se peče pučálka. To je smočený a pak upražený, pepřem posypaný hrách, který se při draní rozdává. Chasníci přijdou k tomu, povídá se, zpívá se a po draní někdy i tancuje, anebo hraje na výplaty čili fanty, jakýchžto her zde množství mají.“*⁹²

Poslední večer, kdy bylo sedráno všechno peří, se označoval jako doderky. Ženě, které zbylo v ruce poslední pířko, se až do dalšího draní přezdívalo „pápěrnice“. Povinností hospodyně při doderkách bylo vystrojit malou hostinu jako poděkování za odvedenou práci.

⁸⁸ Tamtéž, s. 70.

⁸⁹ Tamtéž, s. 74.

⁹⁰ BESTAJOVSKÝ, Martin. *Lidové obyčeje a nápady pro šikovné ruce: podzim*. Brno: Computer Press, 2004. s. 34.

⁹¹ JINDŘICH, Jindřich, *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. s. 45.

⁹² NĚMCOVÁ, Božena. *Z Chodska a odjinud z Čech*. Praha: Kvasnička a Hampel, 1929. 268 s., s. 18.

Podával se čaj s rumem, káva, jemný likér, smažené šišky a koblihy, buchty a vánočka, ohřátá uzenina.⁹³

7.8 Přádky

Tento starý zvyk začínal po svatomartinském posvícení (11. 11) a trval s malými přestávkami až do Velikonoc. Přít se nesmělo většinou v období od 23. prosince do 6. ledna a přísný zákaz platil také na ostatky, což byly poslední tři dny masopustu. Stejně tak byl pro přástevníce svátečním dnem čtvrtek, kdy se uctívala starodávná bytost rodinného krbu - skřítek.⁹⁴ Ukončením přástek byly rozpřásky připadající na čtvrtou postní neděli před Velikonocemi, tzv. Družebná.

Během přástek zasedly ženy a dívky ke kolovratům a předly sklizený len z léta. Ke kolovratu patřila také přeslice a oba nástroje přinesly zvýhodnění oproti kuželu v podobě rychlejší a kvalitnější práce.⁹⁵ Na přásky vstávaly ženy kolem čtvrté hodiny ranní. O přástkách dostávaly přadleny při předení suché švestky nebo křížaly, aby měly dostatek slin k navlékání nití. Staré přadleny měly u přeslice přivázaný hrneček s vodou, tzv. močák, do kterého přadlena namáčela prsty.⁹⁶

„Jsou ještě velmi dobré přadleny, ba přímo umělkyně, jimiž se točí nit jako pavučinka v prstech, a když potom tkadlec utká plátno, je radost se podívat. Nitka jako nitka, všechny stejné, a tak se vám zdá, že je předla tenkrát přadlena při té nejhezčí písničce. Viděla jsem takový pěkný kus plátna, na který napředla bába Dvorcojc. Už je asi deset let mrtva, ale o jejím umění jako výborné přadleny se mluví dodnes. Byla rozená Sladká a její dceru si vzal Josef Pelnář, bratr nebožtíka Pelnáře z Oujezda.“⁹⁷

Kolem desáté hodiny chodili do přástek také muži, kteří přisedli k děvčatům. Říkaly se vtipy, hádanky, zpívaly písně a podle starého zvyku chlapec, který podal na přástkách děvčeti přeslici, vyznal jí tím veřejně lásku.

Přásky se konaly každý rok v jiném stavení a ve vesnici byly dvoje až troje. Děly podle velikosti vsi a věku návštěvníků na tři skupiny. První skupinu tvořili návštěvníci

⁹³ KURCOVÁ, Jitka. *Neobyčejné obyčeje Chodska: zvyky a obřady na Chodsku v průběhu kalendářního roku zahrnující období od 40. let 19. století do současnosti*. Kolinec: AgAkcent, 2014. s. 74.

⁹⁴ KURCOVÁ, Jitka. *Neobyčejné obyčeje Chodska: zvyky a obřady na Chodsku v průběhu kalendářního roku zahrnující období od 40. let 19. století do současnosti*. Kolinec: AgAkcent, 2014. s. 74.

⁹⁵ Tamtéž, s. 73.

⁹⁶ JINDŘICH, Jindřich, *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. s. 46.

⁹⁷ *Posel od Čerchova: týdeník pro zájmy politické, obecné a spolkové*. Domažlice: Jiří Prunar, r. LXIX., 1940, 24. 2., č. 8.

v rozmezí od 16 - 18 let, dále od 18 - 20 let a poslední skupinou byli návštěvníci od 20 do 24 let.⁹⁸

Chodské přástky byly od konce 19. století vděčným námětem pro malíře a fotografy, díky nimž víme, že si ženy a dívky na Chodsku při této příležitosti oblékaly specifický přástkový oděv.⁹⁹ V současné době se tento zvyk na Chodsku již nedodrží z důvodu modernějšího způsobu života, přesto se i díky tomuto zvyku uchoval bohatý odkaz v lidové slovesné kultuře.

⁹⁸ JINDŘICH, Jindřich, Chodsko. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956, 287 s., s. 45.

⁹⁹ KURCOVÁ, Jitka. *Neobyčejné obyčeje Chodska: zvyky a obřady na Chodsku v průběhu kalendářního roku zahrnující období od 40. let 19. století do současnosti*. Kolinec: AgAkcent, 2014. 79 s. ISBN 978-80- 87018-30-9, s. 74.

8 Jídlo na Chodsku

Rozmanitost chodského regionu vyplývající z územního rozložení pronikla do všech sfér života obyvatel Chodska, a výjimkou nebyl ani způsob stravování. V bohatších obcích Dolního Chodska s převládajícím zemědělským způsobem života obsahoval tradiční pokrm více moučných jídel ve srovnání s chudší podhorskou oblastí Horního Chodska, kde převládala bramborová jídla.¹⁰⁰

Brambory však byly typickou plodinou pro celou oblast Chodska, díky nimž vznikla celá řada pokrmů. Obecně lze označit každodenní chodskou kuchyni za prostou a jednotvárnou. Omáčky se vařily ze snadno dostupných surovin a téměř vždy bez masa.¹⁰¹ Masitá jídla se připravovala jen při zvláštních příležitostech, jako byly poutě, svatby, posvícení nebo svátky. Nedílnou součástí jídelníčku byl chléb. „*Chleb se jid ke všemu, chlebem se každýj dosycuvál.*“¹⁰²

K přípravě polévek využívaly hospodyně jednoduché a dostupné suroviny. Brambory, luštěniny, zelenina, sladké či kyselé mléko tvořily jejich základ. Polévka s názvem oukrop byla postním jídlem a vařila se k snídani na Popeleční středu.¹⁰³ Příprava oukropu spočívala v uvedení osolené vody do varu. Vřelá voda se přelila přes nakrájený chléb a rozetřený česnek. Ve vylepšených oukropech zalila hospodyně chléb vodou, v níž se vařily brambory dochucené kmínem.

Mezi tradiční jídlo patřilo bramborové kyselo, které se připravovalo tzv. záklechkou, což je směs mouky a smetany. Dalším velmi snadným pokrmem se základem v bramborách byl píprlák, jinde na Chodsku přezdívaný jako rýpl, drobídl či slepičí žrádlo.¹⁰⁴ Smažené placky z kysaného zelí, do kterých se přidávaly škvarky, jsou v chodském prostředí nazývány jako mětánky. Vedle pokrmů, jejichž základem byly brambory, se připravovaly také omáčky. Jedna z neznámějších chodských omáček je omáčka ze zelné šťávy v kombinaci se šklubánky.¹⁰⁵ Jako příloha k houbové omáčce se podával bacán, který se ale mohl konzumovat i samotný, pouze přelitý rozpuštěným máslem. V době podzimní sklizně brambor se vařila

¹⁰⁰ KURCOVÁ, Jitka. *Neobyčejné obyčeje Chodska: zvyky a obřady na Chodsku v průběhu kalendářního roku zahrnující období od 40. let 19. století do současnosti*. Kolinec: AgAkcent, 2014. s. 6.

¹⁰¹ KUMPEROVÁ, Iva. *Chodská kuchařka*. Domažlice: Chodské nakladatelství, 1992. s. 4.

¹⁰² JINDŘICH, Jindřich. *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. 287 s., s. 142.

¹⁰³ KUMPEROVÁ, Iva. *Chodská kuchařka*. Domažlice: Chodské nakladatelství, 1992. s. 8.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 10.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 18.

omáčka ze švestek, jež se mohla vařit ze syrového, ale i ze sušeného ovoce.¹⁰⁶ Kynuté knedlíky označované jako „vařené buchty“ se podávaly spíše ke smetanovým omáčkám, jako byla například omáčka z křenu.

Masité pokrmy byly součástí jídelníčku pouze při zvláštních příležitostech. O posvícení si kousek masa opatřovali i ti nejhudší prostřednictvím almužen.¹⁰⁷ Typickým pokrmem během posvícení byla husa, ale oblíbená byla i vepřová pečeně. Pokrmy z masa byly časté také během masopustního období, které bylo spjato se zabijačkou. V zimě nepodléhala maso tak rychlé zkáze a bylo více času na jeho zpracování. Maso z domácí zabijačky se a slanina se nakládaly do láku a po určité době udily. Rozšířeným zabijačkovým pokrmem byla jelita plněná ječmenem a hovězí krví navíc. Typickým chodským výrobkem byl i plněný žaludek a slepé střevo, tzv. budík.¹⁰⁸ Pokud zbylo z vepře dost masa, vařila se v zimě uzená polévka zavařená s kroupami i ve všední den.

Řada pokrmů mající základ v bramborách se mohla připravovat ve slané, ale i sladké podobě. Příkladem jsou bramborové šišky nebo chodský bác. K regionálním sladkým pokrmům patří také maltošny, bramborové placky posypané strouhanými a oslazenými jablky. Koblihy a šišky charakteristické pro masopustní veselí se na jídelním stole vyskytovaly i při dalších slavnostních příležitostech. Vedle těchto sladkých pokrmů se vyskytovaly boží milosti, na Chodsku zvané listy. Jednalo se o smažené pečivo z odpalovaného těsta v podobě čtverečků. Neopomenutelnou specialitou chodského regionu je chodský koláč, kterému se budu věnovat v samostatné podkapitole.

Káva se na chodském venkově objevila poprvé kolem roku 1820 a více se začala pít až po roce 1870.¹⁰⁹ Častým nápojem během svátečních dnů bylo pivo, které mělo na Chodsku dlouholetou tradici.

8.1 Stolování během vánočních svátků

Ráz všední chodské kuchyně byl narušen hlavně o svátcích, jak církevních, tak světských. V této podkapitole se budu věnovat stolování během Štědrého dne, který je

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 19.

¹⁰⁷ KURCOVÁ, Jitka. *Neobyčejné obyčeje Chodska: zvyky a obřady na Chodsku v průběhu kalendářního roku zahrnující období od 40. let 19. století do současnosti*. Kolíneček: AgAkcent, 2014. 79 s. ISBN 978-80- 87018-30-9, s. 69.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 34.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 66.

ukončením půstu během adventní doby. Půst trval během Štědrého dne až do doby, než se na nebi objevila první hvězda.¹¹⁰

Štědrovečerní večeře se však měla skládat alespoň z devíti různých jídel a na stole se měly objevit všechny plodiny, které byly v daném hospodářství během roku vypěstovány. K večeři se jedla hrachová nebo rybí polévka, nesměl chybět černý kuba připravovaný z krup, sušených hub a dochucený česnekem a cibulí. Dalším chodem byly omáčky ze sušených švestek, jablek a hrušek, tzv. „muzika“. Obřadním jídlem byla také jáhlová nebo krupičná kaše. K regionálním vánočním pokrmům patřily nakrajovánky, pečivo z předem upečeného kynutého těsta polité vřelým mlékem a posypané mákem a perníkem. Chybět nesměla ani calta, což je chodské označení pro vánočku, která se pekla z kvalitní bílé mouky, a podávala se jako příloha k výše zmiňovaným omáčkám. Kousek calty nebo chleba se během Štědrého dne zakopával i do země, aby dala dobrou úrodu v následujícím roce. Na štědrovečerním stole se dále objevoval hrách a čočka jako symbol bohatství. Pokrmy z masa se v tento den většinou nepodávaly. Ryba byla do 19. století součástí štědrovečerní tabule výhradně zámožných měšťanských rodin nebo rodin z rybníkářských oblastí. Na Chodsku se ryba na štědrovečerní stůl dostala až ve 20. letech 20. století, v majetnějších rodinách, například mlýnských, měli již na konci 19. století kapra na modro, rybí řízy nebo rybu uzenou.¹¹¹

„Když byli všichni ve světnici, tatínek se pomodlil jako obyčejně před jídlem hlasitě a usedli jsme k velkému dubovému stolu. Byl-li náhodou u nás krajánek, seděl také s námi u stolu. Hrachová polévka, sušené vařené švestky a hrušky, makové buchty, káva, nebyl-li náš rybník zamrzlý, také i ryba smažená, šišky, jablka, ořechy, nějaké cukroví, ale to už obyčejně až po nadílce.“¹¹²

Na Boží hod vánoční se dodržoval půst, kdy se nejedlo maso. Konzumovala se jen smetanová omáčka s knedlíky. Na druhý svátek vánoční dostávala děvčata od hospodyně dívčí koledu, takzvané mětánky, což bylo pečivo na způsob bochánku s množstvím másla, smetany, rozinek a mandlí posypané skořicí a cukrem.¹¹³

8.2 Chodské koláče

Při slavnostních příležitostech, zejména o poutích, svatbách, křtinách či posvícení se v každé chodské vsi pekly chodské koláče, které se staly symbolem Chodska.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 16.

¹¹¹ Tamtéž, s. 17.

¹¹² ŠTĚPÁNKOVÁ, Hana. *Ke kořenům. Z kroniky rodu*. Vyškov: F. Obzina, 1931. s. 106.

¹¹³ JINDŘICH, Jindřich. *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. s. 49.

Pečení koláčů má na Chodsku dlouholetou tradici, která pochází patrně z Bavorska, ale rozšířila se po celém příhraničním regionu.¹¹⁴ V Německu tato tradice po druhé světové válce zanikla, avšak v chodských vesnicích se zachovala dodnes.

Podle odlišného stylu zdobení koláčů rozlišujeme dva typy – koláč z Dolního Chodska a koláč z Horního Chodska. Suroviny pro přípravu těsta jsou pro oba typy koláčů totožné, avšak způsob zdobení, tj. merhování pomocí ozdobných trubiček je odlišný.

Vesnice spadající do oblasti Horního Chodska byly chudší, což se projevilo i v technologii jejich výroby. Ta spočívala v merhování pruhů tvarohu, povidel a máku vedle sebe. Oproti tomu vesnice z Dolního Chodska byly bohatší, a proto i koláče jsou zdobenější. Na koláč se nanese přibližně pětimilimetrová vrstva tvarohu a do něj se merhují květinové a ornamentální vzory. Častými motivy jsou také ptáčky a srdíčka. Navrch se vymerhované koláče posypávají mandlemi a rozinkami. Kladení mandlí a rozinek na má svůj řád – rozinky se pokládají na světlá místa, mandle na tmavá.

V současné době se pečením chodských koláčů zabývají malé pekárny. Příkladem je malá pekárna a cukrárna v Bořicích, která vyrábí koláče s dolnochodským motivem. Během chodských slavností tato provozovna vyprodukuje až 11 000 koláčů.¹¹⁵

Zvláštností klasických chodských koláčů je svatební koláč zvaný „vandrovník“, který předávala nevěsta ženichově matce. Tento zvyk ve 40. letech 19. století zaznamenala během svého pobytu na Chodsku Božena Němcová a nazývá jej *paní matčíným koláčem*.

„Nato musel přinést družba „paní matčín koláč“. Přinesl ho na zádech z nevěstiny alměře, v ubrusu svázaný. Je to bochník s loket délky a šířky, na způsob mazance upečený. Ten se rozkrájel na kusy, každý kus se pomazal „kaší bez ohně vařenou“ a pak se rozdaly mezi hosti.“¹¹⁶

Vandrovní koláč dosahoval velkých rozměrů, kolem dvou metrů, proto se do něj zapékaly dva dráty křížem pro lepší stabilitu. Byl bohatě zdobený tvarohem, povidly, mákem, mandlemi a rozinkami. Často se na něj přidávaly drobné tvarované předměty z cukru – kolébka

¹¹⁴ POUZAROVÁ, Jiřina. *Chodský koláč. I to je symbol Chodska*. Nasregion.cz [online]. Náš region, 15. 5. 2020 [cit. 2022-04-28]. Dostupné z: <https://nasregion.cz/chodsky-kolac-i-to-je-symbol-chodska-171080/>

¹¹⁵ VAICENBACHEROVÁ, Soňa. *Chodských koláčů pečou v bořické pekárně na Chodské slavnosti celkem 11 tisíc*. Regiony.rozhlas.cz [online]. Český rozhlas, [cit. 2022-04-28]. Dostupné z: <https://regiony.rozhlas.cz/chodskych-kolacu-pecou-v-boricke-pekarni-na-chodske-slavnosti-celkem-11-tisic-8036101>

¹¹⁶ NĚMCOVÁ, Božena. *Obrazy z okolí domažlického*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1929. s. 30.

s miminkem, srdce, koník a uprostřed kytička rozmarýny. Tradice vandrovního koláče se udržela dodnes, avšak jeho průměr se zmenšil na 50 cm.¹¹⁷

¹¹⁷ KUMPEROVÁ, Iva. *Chodská kuchařka*. Domažlice: Chodské nakladatelství, 1992. s. 4.

II. Didaktické zpracování chodského folkloru

9 Regionální historie a Rámcový vzdělávací program

Rámcově vzdělávací programy (dále RVP) představují hlavní kurikulární dokumenty a tvoří obecně závazný rámec pro tvorbu školních vzdělávacích programů. RVP vymezuje jednotlivé etapy vzdělávání – předškolní, základní a střední. Vychází z nové strategie vzdělávání, která se opírá o klíčové kompetence provázané se vzdělávacím obsahem a jeho následném uplatnění v praktickém životě.

RVP pro základní školy navazuje na RVP PV a je východiskem pro pojetí rámcových vzdělávacích programů pro střední vzdělávání. Tento program specifikuje úroveň klíčových kompetencí, kterých by měli žáci na konci základního vzdělávání dosáhnout. Dále určuje vzdělávací obsah a s ním spojené očekávané výstupy a učivo.

Vzdělávací obsah základního vzdělávání je rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí.

- Jazyk a jazyková komunikace
- Matematika a její aplikace
- Informatika
- Člověk a jeho svět
- Člověk a společnost
- Člověk a příroda
- Umění a kultura
- Člověk a zdraví
- Člověk a svět práce

Do vzdělávací oblasti Člověk a jeho společnost patří vzdělávací obory Dějepis a Výchova k občanství. Tato vzdělávací oblast navazuje ve svém obsahu na vzdělávací oblast Člověk a jeho svět, která je specifická pouze pro první stupeň základního vzdělání. Cílem vzdělávacího oboru Dějepis je kultivace historického vědomí jedince s důrazem na předávání historické zkušenosti, jež se promítá do naší současnosti. Pro pochopení historických jevů a dějů mají být žákům předkládány obecné historické problémy prostřednictvím zařazování dějin regionu i dějin místních.

10 Chodské nářečí

10.1 Návrh pracovního listu

Pracovní list – bulačina

1. Poslechni si zvukovou ukázkou:

Kdysi dávno žil v Mrákově hospodský jménem Matij, kerej byl v širokém okolí velmi oblíbenej. Jako každej pátek se u něj v hospodě scházeli štamgastí a hráli mariáš. Hrálo se, popíjelo, až tam kolem dvanáctý _____ sám s Kubem. Jó, Kuba, ten za to huměl _____ vzít, to se musí říct. Chudák, už nemohl na nohy, nu, tak ho Matěj vzal na záda jako tu káčí a nesl ho demů. Když se vracel zpátky od Kuby, tak zjistil, že se mu teký motaj _____. Ha, co čert nechtíl, Matěj se zamotál, třikrát se votočil a pádl do _____.

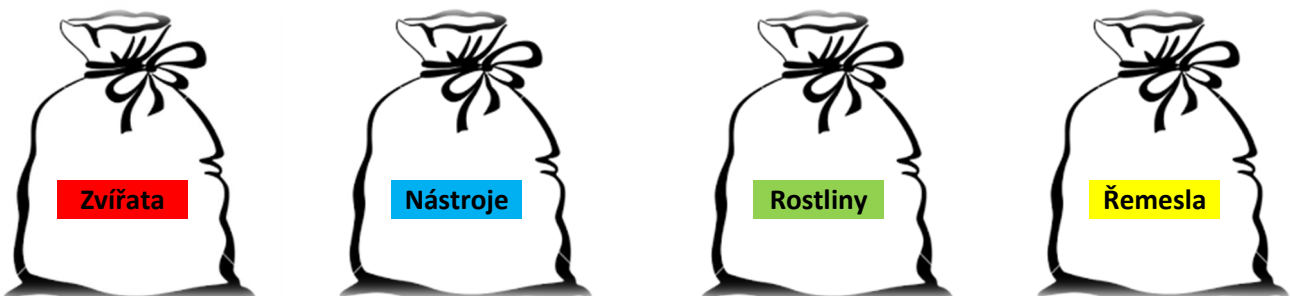
„Vítám vás, tady na _____, hu kostela svatý Hančí. Bohužel, _____ náš voblíbenyj hospodskýj Matij.“

- na základě zvukové ukázky doplň vynechaná slova
- z jakého nářečí pochází tato ukázka? _____

2. Stručně převyprávěj příběh a napiš ho ve spisovné češtině

3. Zkus daná slova z chodského nářečí přiřadit do správného pytle.

řebřík, nedopyjr, mrkvou, koštiště, vochce, říbje, žlíce, íšterka,
hitrocíl, paličkárka, barovnice, selát, řípa, voves, ševc, pulbír, šedlička, mlnář,
bjidlička, krapáč, kolmaha

4. Umíš převést chodská slova do spisovné podoby? K jakým hláskovým změnám ve slovech dochází?

Nářeční podoba	Spisovná varianta	Změna
vojáci, chlapcí		
storola, pormáslí		
pšence, stunce		

múka, húsle		
bolít, běžít		
Hadam, Houjezd		
lajce, Havlojce		

10.2 Didaktická aplikace

Třída	Učivo	Cíl hodiny	Klíčové kompetence
6.	Chodské nářečí	Žák vyhledá rozdíly mezi spisovnou a nářeční podobou vybraných slov. Žák systematicky třídí slova na základě podobnosti se spisovnou češtinou.	Kompetence k řešení problému

Pracovní list zaměřený na chodské nářečí se skládá ze čtyř různorodých úkolů. Úkoly jsou koncipované tak, aby si žák uvědomil rozdíly mezi chodským nářečím a spisovnou variantou českého jazyka.

První úkol je motivací do dané problematiky. Žáci na základě zvukové ukázky doplňují do textové části chybějící slova typická pro chodské prostředí – např. humříl, břitově, teký...

Textová ukázka demonstrující chodské nářečí ze cvičení jedna je ve druhém úkolu žáky převyprávěna do spisovné podoby českého jazyka a následně vlastními slovy písemně zaznamenána.

Ve třetím úkolu žáci rozřazují slova z chodského nářečí do náležitých sémantických skupin, „pytlů“ – zvířata, nástroje, rostliny, řemesla. Výběr podřadných slov se uskutečnil na základě podobnosti dialektismu se současnou variantou daného slova ve spisovné češtině, avšak pro názornost se zde objevuje slovo, které se hláskovou podobou zcela odlišuje od spisovné varianty (holič – pulbír).

V závěrečném cvičení žáci doplňují tabulku, ve které se opět nacházejí slova v nářeční podobě. Po doplnění spisovné varianty slov žáci tyto dva segmenty porovnávají a vyvozují hláskové změny mezi spisovnou a nářeční variantou.

10.3 Analýza žákovských výsledků z pracovního listu

Pracovní list vyplnilo 13 žáků šesté třídy navštěvující Základní školu v Domažlicích. Pro tematiku chodského nářečí byla v rámci dějepisného semináře vyčleněna jedna vyučovací jednotka. Pro samotné vyplnění pracovního listu byl nastaven limit dvaceti minut, avšak většina žáků si vyžádala časový limit navýšit o pět minut. Ve druhé části vyučovací hodiny proběhla kontrola pracovního listu.

Reflexe hodiny byla uskutečněna formou dotazníkového šetření prostřednictvím platformy Google Forms. Na základě této reflexe se žáci zamýšleli nad jednotlivými úkoly v pracovním listu, nad vlastním hodnocením své práce a hodnocením práce učitele.

Po našem vyhodnocení výsledků lze za nejvíce problémové slovo ve cvičení jedna označit slovo „*tupádla*“ od slovesa *tupát* = *dupat* (tupáme s nožičkú).¹¹⁸ Správná varianta se objevila pouze v jednom pracovním listu, v ostatních případech bylo slovo vynecháváno nebo se objevovalo v pozměněné podobě – *tupánky*, *tupána*, *pádla*...

Ve druhém úkolu dokázali všichni žáci zformulovat text ve spisovné češtině, avšak v některých případech nedošlo k úplnému pochopení původního textu, ze kterého vyplývá, že hospodský Matěj zemřel utonutím v rybníku v důsledku opilosti.

V úkolu tři lze označit tři slova, jejichž identifikace byla pro žáky problematická. Prvním slovem je *barovnice* neboli *borůvka*. Žáci toto slovo správně přiřazovali do pytle označeného jako rostliny, ale s domněnkou toho, že se jedná o borovici nebo brokolici. Šedlička neboli švadlena spadá svým věcným významem do pytle označujícího řemesla, avšak řada žáků toto slovo zařadila k nástrojům nebo rostlinám. Spatřovali v něm podobnost například s žehličkou nebo vidličkou. Zcela odlišnou nářeční podobu slova *pulbír* – *holič* žáci přiřazovali především k nadřazenému pojmu *zvířata* s vysvětlením, že se jedná o medvěda (*bear*). Odpověď, že se jedná o *půllitr*, vysvětlovali žáci opět na základě podobnosti anglického slova *beer*.

Z analýzy závěrečného cvičení lze vystopovat dvě hláskové změny, které žáci obtížně identifikovali z důvodu záměny významu slov. Nářeční podobu slova *stunce* žáci převáděli do spisovné češtiny jako *slunce* s hláskovou změnou *l > t* oproti původnímu významu *studnice*, ve kterém dochází k redukci samohlásky ve slabice *ni*. Záměna významu slov ovlivnila

¹¹⁸ JINDŘICH, Jindřich, KOTAL. *Chodský slovník*. Plzeň: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, 2007. s. 319.

i poslední hláskovou změnu, jež se týkala souhlásky -v- ve spojení -avi-, -ovi-. Nářeční podobu slova lajce žáci chápali nejčastěji jako vejce s hláskovou změnou ve > la.¹¹⁹

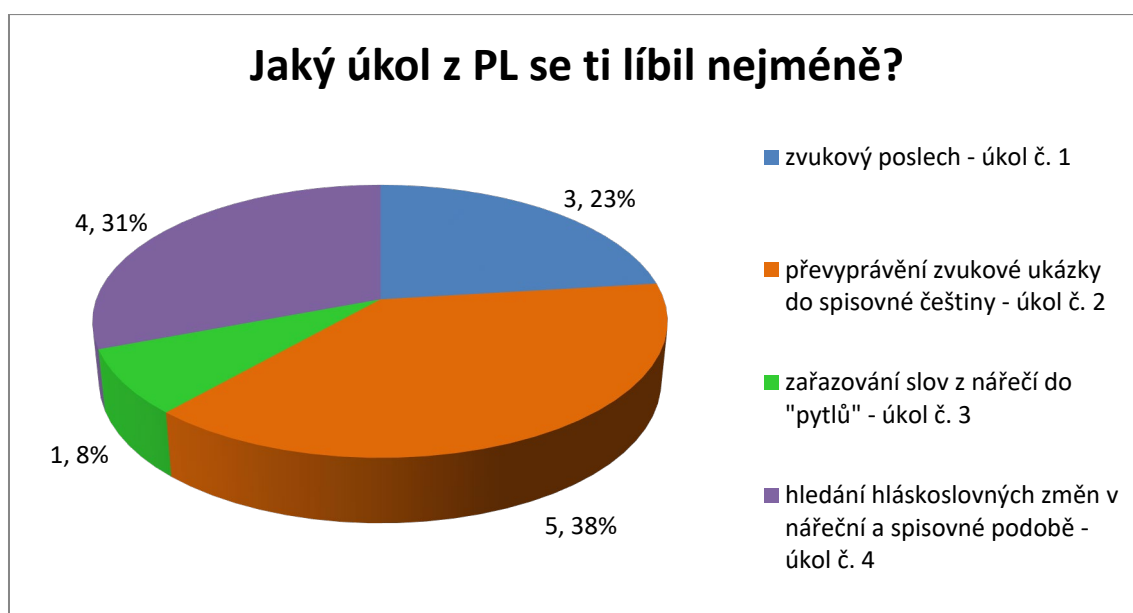
10.4 Vyhodnocení dotazníkového šetření

První a druhá otázka v dotazníkovém šetření zjišťovala, jaký úkol žáky nejvíce zaujal a proč. Na základě výsledků lze konstatovat, že více než polovina žáků za nejvíce zajímavý úkol

¹¹⁹ Vlastní zdroj autora - příloha č. 1

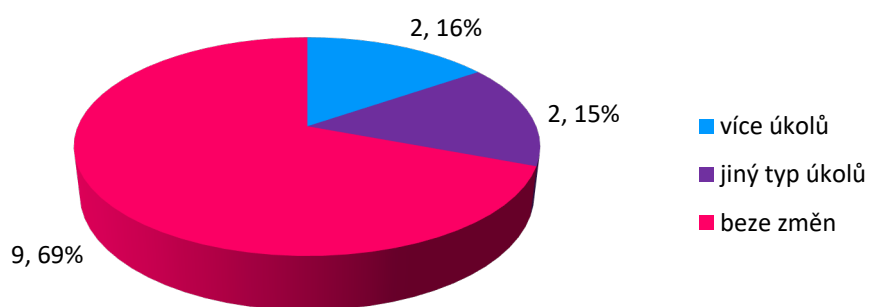
označila úkol číslo tři – tj. zařazování lexikálních jednotek do sémantických tříd, tj. do „pytlů“. Tuto odpověď vybralo sedm žáků. Čtyři žáci ve své odpovědi označili úkol číslo čtyři a dva žáci úkol číslo jedna. Netradičnost nebo zábavnost u žáků bodovala nejvíce – jednu z nabízených možností vybralo vždy šest žáků. Před výsledky dotazníkového šetření jsem očekávala jiné procentuální zastoupení především u úkolu číslo jedna, neboť jsem se domnívala, že tento úkol osloví více žáků. Ze své praxe pozoruji, že žáci jsou při práci s videozáznamem více aktivizováni.

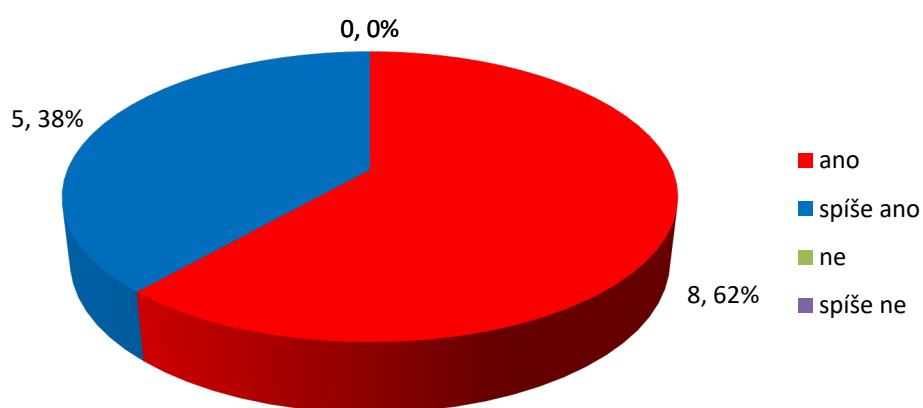
Cílem třetí a čtvrté otázky bylo zjistit, jaký úkol byl pro žáky nejméně atraktivní a z jakého důvodu. Pět žáků označilo za nejméně atraktivní úkol číslo dva – převyprávění zvukové ukázky do spisovné češtiny. Důvodem této odpovědi byla časová náročnost úkolu a především vlastní tvůrčí činnost. Z důvodu náročnosti na pochopení označili čtyři žáci úkol, ve kterém vyhledávali hláskové změny v nářeční a spisovné podobě.

Vedle těchto úkolů se třem žákům nejméně líbil úkol číslo jedna, ve kterém doplňovali slova na základě zvukové ukázky. Neporozumění slovům z důvodu horší zvukové kvality vedlo k označení této odpovědi.

Jaké změny bys navrhl učiteli při sestavování úkolů?

Byl pro tebe pracovní list přínosem? Naučil ses něco nového?

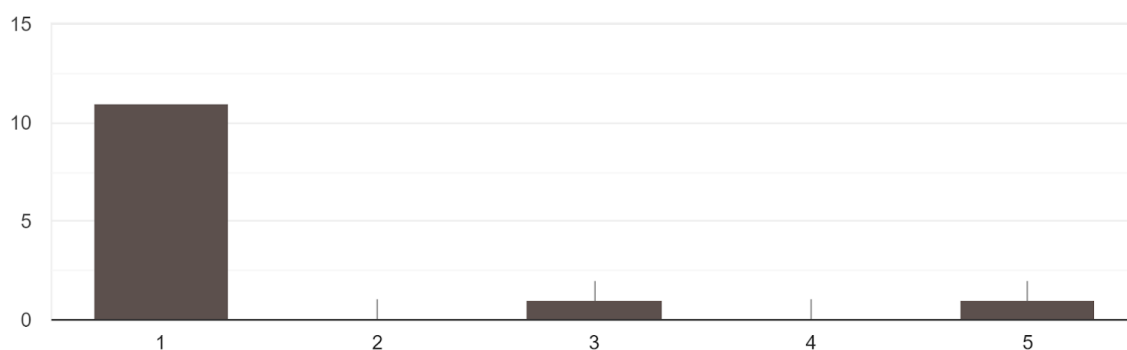
Výše přiložené grafy jsou pro učitele pozitivní odezvou. Beze změny by nechal pracovní list devět žáků. Dva žáci se vyslovili pro jiný typ úkolů a další dva pro více úkolů.

Sedmá otázka dotazníkového šetření byla zaměřena na vlastní ohodnocení výkonu sumativní formou prostřednictvím lineární stupnice. Nejpočetnější známkou byla dvojka, kterou se ohodnotilo osm žáků. Tři žáci ohodnotili svůj výkon známkou jedna a dva žáci známkou tři.

Jakou známkou bys ohodnotil tento pracovní list?

13 odpovědí

V poslední otázce žáci známkovali pracovní list. Jedenáct žáků zvolilo známku jedna, jeden žák známku tři a jeden žák ohodnotil pracovní list známkou pět.

11 Chodská svatba

11.1 Návrh pracovního listu

Přijmeš pozvání na chodskou svatbu?

(Vyřeš tajenku a zjisti, kdo tě zve)

1. Prohlédni si figurální kompozici chodské svatby a zaškrtni odpovídající písmenko.

	<u>ANO</u>	<u>NE</u>
Přijímá nevěsta požehnání od svých rodičů?(10)	G	F
Má družka na hlavě při požehnání šátek? (17)	Ž	Č
Kroj družky a nevěsty je stejný.(4)	I	A
Děvečka z Mrákova drží vandrovní koláč. (19)	S	Ů

2. V muzeu se nachází obraz s názvem Chodská svatba od Jaroslava Špillara. Najdi ho a vyhledej rozdíl mezi originálem a replikou.

	8		P			
--	---	--	---	--	--	--

			K	2
--	--	--	---	---

		L							13
--	--	---	--	--	--	--	--	--	----

D		14	
---	--	----	--

18			J
----	--	--	---

3. Během svatebního veselí měla velmi důležitou roli družka nevěsty. S nevěstou byla od časného rána, pomáhala jí s „čepením“ – zdobením. Zaspívej si společně s ženichem a napiš, co mu družka s nadsázkou přeje jako poslední?

	16	O	
--	----	---	--

		N	
--	--	---	--

4. Co nepatří na vandrovní koláč?

	11	M				
				15	K	6
	7		Í			
P			12			

5. Ve věži chodského hradu najdi ohlášky a zakříč do světa jména svatebčanů.

V jakém měsíci se konalo troji čtení ohlášek.

				5
--	--	--	--	---

6. Co se rozbijelo pro štěstí novomanželů? Poskládej obrázek.

				1
--	--	--	--	---

7. V lapidáriu muzea najdeš menu svatební chodské hostiny. Na jakém jídle si na svatbě nepochutnáš?

		9			3	
--	--	---	--	--	---	--

Tajenka:

1	2	3	4	5	6	7	8
---	---	---	---	---	---	---	---

A

9	10	11	12	13
---	----	----	----	----

14	D
----	---

15	16	17	18	19
----	----	----	----	----

11.2 Didaktická aplikace

Třída	Učivo	Cíl hodiny	Klíčové kompetence
6.	Chodská svatba	Žák na základě muzejní prohlídky interpretuje zvláštnosti chodské svatby. Žák dramaticky ztvární chodskou svatbu.	Kompetence k řešení problémů Kompetence komunikativní

Žáci v rámci dějepisného semináře navštíví Muzeum Chodska, které se nachází v prostorách Chodského hradu. Zde se seznámí nejen s historií Chodska, ale i s bohatou etnografickou sbírkou. Výhoda muzejní pedagogiky spočívá v narušení tradiční výuky a klade důraz na vlastní zkušenost a zážitek. Tato koncepce propojování učení a zábavy se vyznačuje především v emočním prožívání žáka. Přestože se v muzejním prostředí setkáváme s prvky učení, nejedná se o pravou podstatu učení, které probíhá ve školách. V muzeu se žáci učí pomocí práce s historickými materiály textové formy, přičemž se klade důraz na badatelsky orientovaný přístup.

Pro osvojení informací využijí žáci v muzeu doprovodný pracovní list. Prostřednictvím tohoto didaktického prostředku je u žáků rozvíjeno kritické myšlení a posilována kompetence pro práci s informacemi. Pracovní list obsahuje sedm otázek, na které žáci naleznou odpovědi během „bádání“ v expozici chodské svatby. Správné odpovědi zapisují do předem daných tabulek, ve kterých jsou některé buňky označeny číslem. Tato čísla označují výsledná písmena pro vyluštění závěrečné tajenky, ze které se žáci dozvědí jména ženicha a nevěsty.

Úkoly v pracovním listu mapují chodskou svatbu od ohlášek po svatební hostinu. Scénu znázorňující požehnání nevěsty od svých rodičů za přítomnosti ženicha, družby, družky a dalších zhlédnou žáci ve figurální kompozici chodské svatby. Jedná se nejvíce obdivovanou část muzea, která znázorňuje reálné postavy kraje a dodává tak na autentičnosti expozice. Objektem zájmu žáků v prvním úkolu je právě tato figurální kompozice, kdy odpovídají na otázky ANO x NE a kroužkují správná písmena.

V druhém úkolu dochází k propojení mezipředmětového vztahu s výtvarnou výchovou. V tomto úkolu se seznámí s „malířem Chodů“, Jaroslavem Špillarem, který chodskému kraji věnoval převážnou část svého díla. Originální obraz Chodská svatba porovnejí žáci s jeho replikou (viz příloha č. 7) a zapíší rozdíly do připravených tabulek.

K chodské svatbě vždy patřila hudba, zpěv a tanec. Žáci při plnění třetího úkolu zhlédnou videoukázku, ve které ženich se svými hosty přijíždí ke stavení nevěsty, kde ho vítá družka s družičkami. Vyslechnou si akt „vyprošení“ ženicha od družky doprovázený zpěvem družiček.

D: „*Vítám vás všechny vespolek, jak domáci, tak i přespolek; kdyby vás tu bulo na sta, na tisíce, každému bych dala po kytičce. Ha dyby tu byl ten můj z nejmilejších, tomu bych dala tu kytičku nejpěknější. Ha Vás se, pane ženichu, ptám, než Vám tu kytičku s fáborem dám, co si vode mě budete přít – ten šáteček, tu kytičku na ní červenou mašličku ha nebo pannu nevěstičku?*“

Ž: „*Šechno napořád.*“

D: „*To se mi od Vás, pane ženichu, líbí, že ode mě přijímáte dobrý i zlý. Já Vám přeju hodně štěstí, málo peněz, hodně dětí a hodně **zlou ženu.***“¹²⁰

Na základě této ukázky žáci do tabulky doplňují, co nevěsta s nadsázkou přeje ženichovi.

V následujícím cvičení se žáci seznamují s vandrovním koláčem, který nevěsta předávala ženichově matce. Tento koláč dosahoval vždy velkých rozměrů – kolem dvou metrů a zapékaly se do něj mince, hřebíky, jehla, aby ženich věděl, že je k životu potřeba opatrnosti. Koláč byl bohatě zdobený mákem, tvarohem, povidly a často byl dozdoben drobnými tvary z cukru – srdce, kolébka s miminkem apod.¹²¹ Na imitaci vandrovního koláče žáci vyhledávají předměty, které na něj nepatří – pantofle, zámek, peří a žárovka.

Svatební obřad na Chodsku se mohl konat až po trojím čtení ohlášek v kostele. Těmito ohláškami se zjišťovalo, zda neexistují překážky k uzavření sňatku. Tyto ohlášky, neboli voznamky se zapisovaly do knihy ohlášek nejčastěji při nedělní mši. Při prvních ohláškách šli

¹²⁰Chodská svatba 1981 - Národopisný soubor Postřekov - YouTube. *YouTube* [online]. Copyright © 2022 Google LLC [cit. 2022-10-04]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Ywd1v2GfzXA&t=379s.>, stopáž 4.50 – 6.30

¹²¹KURCOVÁ, Jitka. *Tradiční chodská svatba*. Klatovy: AgAkcent, 2013. s. 6.

snoubenci k zápisu na faru a kněze obdarovali lnem, vejci a slepicí. Po druhých ohláškách se mohli začít zvat svatební hosté a třetích ohlášek se ženich s nevěstou neúčastnili z důvodu strachu, že by mohli mít hluché děti nebo by jim nenesly slepice.¹²²

Žáci při plnění pátého úkolu musí navštívit věž chodského hradu, kde jsou umístěny ohlášky svatebčanů Jakuba Slámy a Kateřiny Tomáškové a zjistit, v jakém měsíci proběhlo trojí čtení ohlášek. První zápis ohlášek v knize oddaných je datován na 8. října 1893 a v následujících dvou týdenních intervalech jsou ohlášky dokončeny. V úterý 24. října 1893 se konala svatba za přítomnosti oddávajícího kněze Jana Šindeláře.¹²³

Pro splnění šestého úkolu musejí žáci poskládat obrázek rozstřihaného džbánu s chodským motivem, který byl rozbit pro štěstí novomanželů. V tomto úkolu se žáci seznámí nejen s motivy chodské keramiky, ale také se dozví, že se džbánem piva vítala družka přicházející hosty v čele s ženichem u nevěstina domu. Ze džbánu se napila nejdříve ona, pak ho předává ženichovi, prvnímu družbovi, pak druhému a dalším hostům.

Zadání posledního úkolu zavede žáky do lapidária muzea, kde jsou připraveny obrázky tradičního slavnostního oběda a jeden pokrm, který se na svatební hostinu nehodí. Ten následně žáci zapíší do připravené tabulky v pracovním listu. Žáci se dozvědí, že součástí svatebního menu byla ovesná kaše, hovězí polévka, hovězí maso s bílou nebo černou omáčkou ze sušeného ovoce, zelí s uzeným masem nebo vepřovou pečení a jelita. Na žádné svatbě nesměl chybět hrách, který byl symbolem bohatství. Mísu s hrachem družba upustil na zem, aby se hrách rozkutálel po celé světnici – „*haby buli mandžele chčasný ha bohatý ha míli hodně dětí – jako se rozběhne hrách.*“¹²⁴ Důležitou součástí slavnostní hostiny byly koláče pečené z bílé pšeničné mouky. Na bohatých statcích se peklo až 200 svatebních koláčů.¹²⁵

Z označených buněk tabulek sestaví žáci na základě písmen závěrečnou tajenku, ve které jsou řešením jména dvou žáků blíže specifikovaní přídomkem třídní učitelky. Tito dva

¹²² KURCOVÁ, Jitka. *Tradiční chodská svatba*. Klatovy: AgAkcent, 2013. s. 5.

¹²³ SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Sbirka matrik západních Čech, inv. č. 10014, sign. Domažlice 80, Domažlice (Římskokatolická církev) 1881 – 1897. s. 290.
Dostupné z: https://www.portafontium.eu/iipimage/30061374/domazlice-80_2890-o?x=223&y=553&w=486&h=182

¹²⁴ JINDŘICH, Jindřich, *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956. s. 74.

¹²⁵ KURCOVÁ, Jitka. *Tradiční chodská svatba*. Klatovy: AgAkcent, 2013. s. 14.

vybraní žáci budou hrát důležitou roli při ztvárnění dramatického zpracování chodské svatby na dějepisném semináři. Účastníci semináře jsou rozděleni do dvou hereckých skupin. První skupinu tvoří hlavní herci – nevěsta, ženich, družka a družba. Ve druhé herecké skupině jsou obsazeni role rodičů nevěsty a farář. Podstatnou úlohu mají dva scénáristi, jejichž úkolem je sepsat scénář a promluvy jednotlivých aktérů chodské svatby. Během divadelního představení mají roli vypravěčů. Součástí týmu je i výtvarný umělec, který má na starosti zajištění rekvizit a naličení herců. Výstupem je divadelní inscenace chodské svatby o pěti minutách a odevzdání scénáře s výtvarným doprovodem.

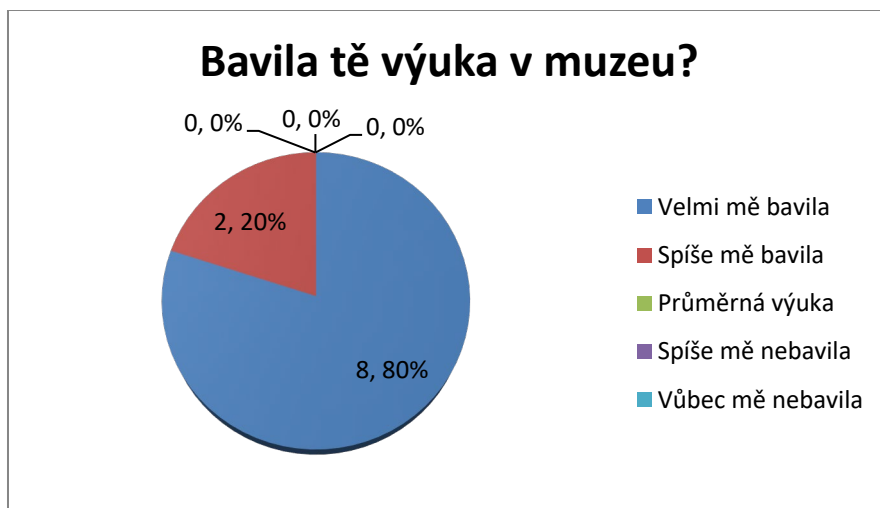
11.3 Analýza pracovních listů žáků

Didaktická aplikace zaměřená na chodskou svatbu byla uskutečněna kombinací výuky v Muzeu Chodska a pracovního listu. Na tento blok byly v rámci dějepisného semináře vyčleněny dvě vyučovací jednotky – tzn. 90 minut a zúčastnilo se ho deset žáků šesté třídy, mezi nimiž jeden žák s podpůrným opatřením v podobě asistenta pedagoga. Pro vypracování úkolů v pracovním listu byla zvolena kooperativní forma výuky, neboť žáci spolupracovali ve dvoučlenných skupinách.

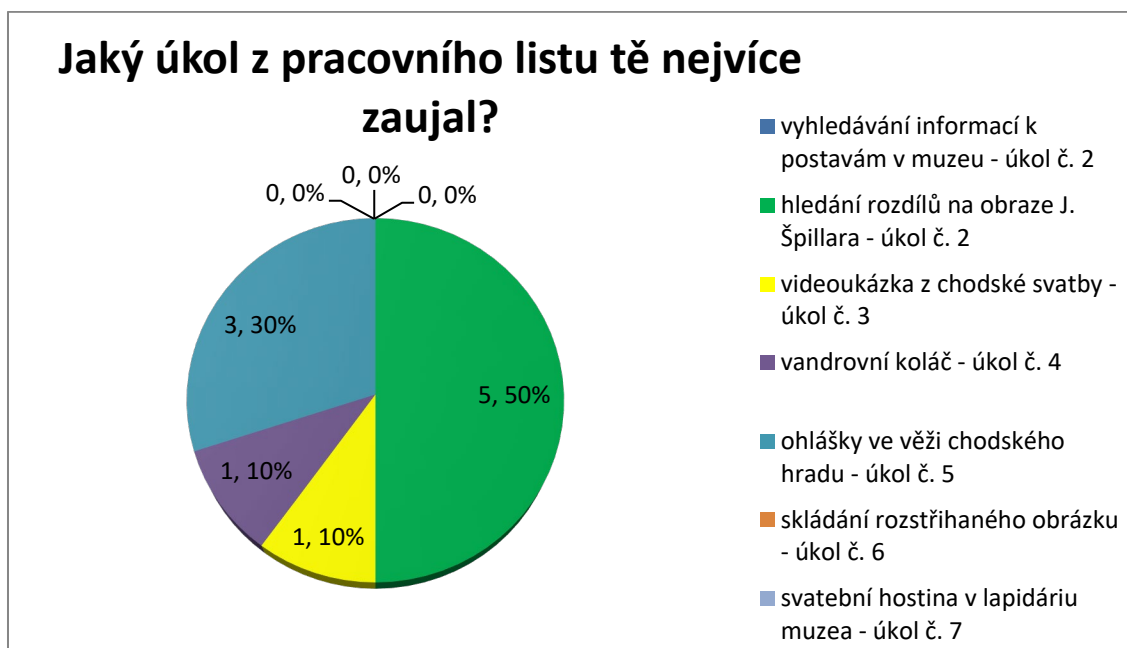
Z analýzy odpovědí v pracovním listu vyplynulo, že někteří žáci měli potíže s cvičením jedna, v němž měli vyhledávat fakta na informačních cedulích patřících k vystaveným exponátům. Dále ve cvičení tři dva žáci nezaznamenali odpověď. Z reflexe žáků vyplynulo, že měli potíže s identifikováním slov ve zvukové stopě.

11.4 Dotazníkové šetření

Reflexe bloku věnující se chodské svatbě proběhla prostřednictvím platformy Google Forms. Formulář vyplnili všichni účastníci, kteří muzeum navštívili, tudíž deset žáků. Formulář je sestaven z osmi otázek – ve dvou otázkách žáci vybírají z možností, ve třech odpovídají formou stručné odpovědi a ve zbývajících třech odpovědích vybírají hodnoty na lineární stupnici.

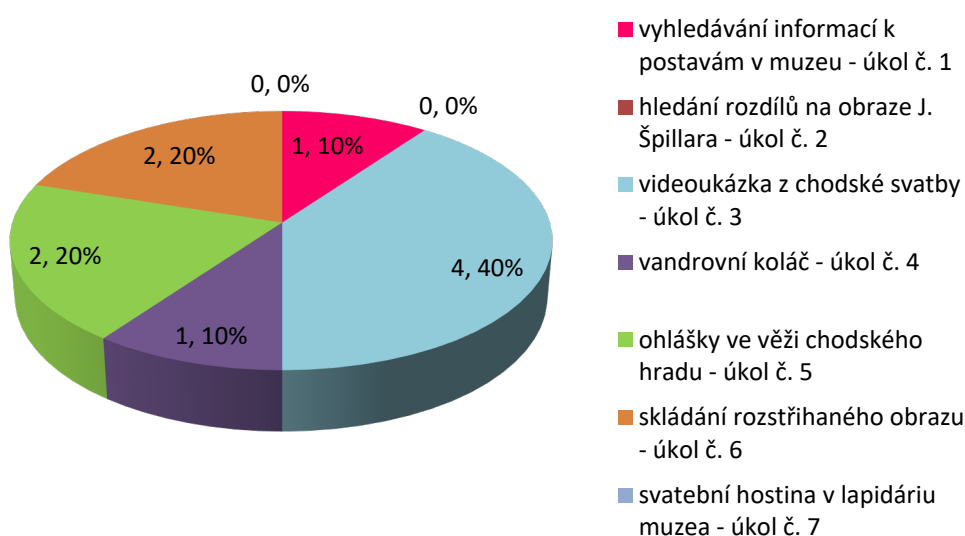
Na otázku, zda žáky bavila výuka v muzeu, většina respondentů odpověděla velmi kladnou reakcí. Dva žáci zvolili odpověď – spíše mě bavila. Z tohoto procentuálního zastoupení lze tvrdit, že výuka v muzeu je pro žáky příjemným zpestřením, a neměla by být v rámci vzdělání opomíjena.

K oblíbeným úkolům lze zařadit cvičení, ve kterém žáci vyhledávali rozdíly na obraze J. Špillara. Tento úkol označilo za zajímavý pět respondentů. Jeden z důvodů, proč žáci volili tuto odpověď, bylo vtipné provedení repliky oproti originálu.

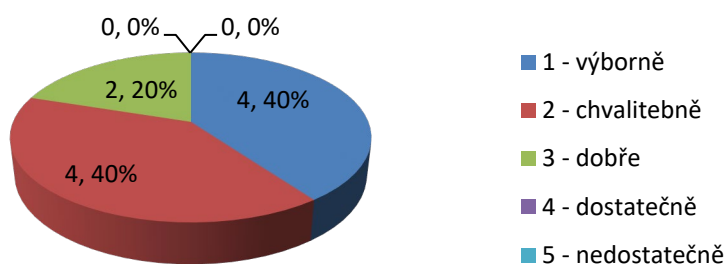
Ohlášky ve věži chodského hradu zaujaly o dva respondenty méně. Na tomto úkolu žáky nejvíce zaujala zábavnost a zpestření v podobě výstupu na věž. Po jedné odpovědi získaly úkoly č. 3 a úkol č. 4. Zbývající úkoly nemají žádné procentuální zastoupení.

Jaký úkol tě příliš neoslovil?

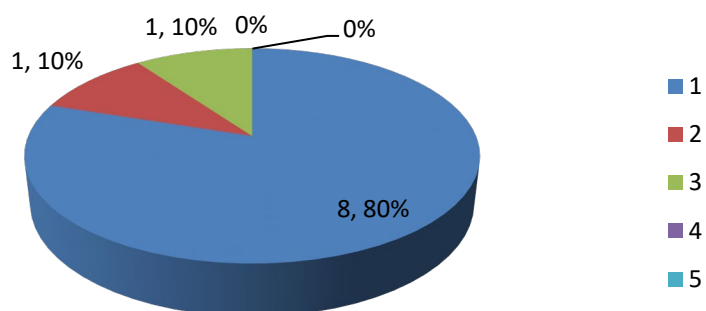
Za nejméně atraktivní úkol označili čtyři žáci videozáznam z chodské svatby a následné doplnění informací do textu. Všichni tyto žáci svoji odpověď zdůvodnili špatnou kvalitou ukázky, které nerozuměli. Z důvodu strachu z výšek uvedli dva žáci úkol číslo pět – ohlášky ve věži chodského hradu. Stejný počet žáků označil úkol číslo dvě, v němž skládali rozstříhaný ikonický text, aby se dozvěděli, co se rozbíjelo pro štěstí novomanželů.

Jakou známkou bys ohodnotil svůj výkon v muzeu?

Na základě sebereflexe ohodnotili čtyři žáci svůj pracovní list známkou výborně s vysvětlením, že jim vyšla závěrečná tajenka a měli vše správně. Dvě dvojice svůj výkon zhodnotili známkou chvalitebně z důvodu opisování od jiných spolužáků a také z nevypracování všech úkolů. Ze stejného důvodu pak jedna dvojice zvolila známku tři.

Jakou známku bys dal učiteli za připravený pracovní list?

Na základě odpovědí lze říci, že sestavený pracovní list se u žáků setkal s kladnou odezvou, neboť osm z nich by učiteli udělilo známku jedna. Jeden žák by učitele ohodnotil známkou dva a jeden známkou tři.

12 Chodský kroj

12.1 Návrh pracovního listu

1. Přiřaď části chodského kroje k obrázku.

vydrovka, bůtky, lajbl, šerka, plátěná košile, praštěnky, fěrtoch, holínky, šátek na hlavu, košile s rukávci, punčochy

2. U výše vyobrazeného ženského kroje není vidět jedna důležitá část. Vylušti křížovku a zjisti, o jakou část se jedná.

1. Jak se jmenuje město, které je označováno za centrum Chodska?

2. Napiš jméno světce, na jehož oslavu jsou pořádány Chodské slavnosti?

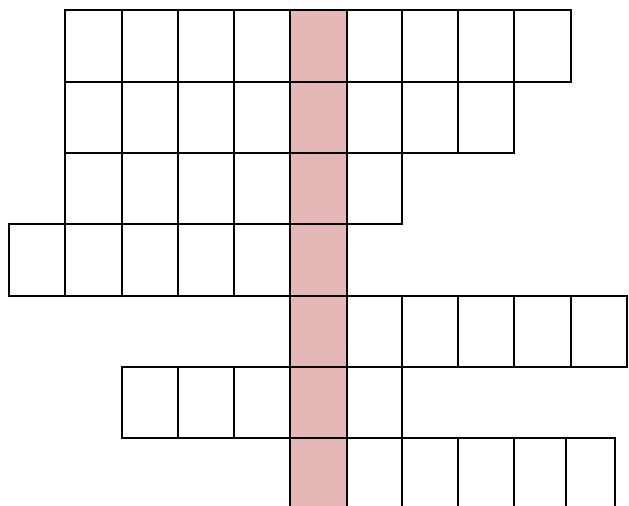
3. Skupina obyvatel, která ve středověku chránila zemské hranice

4. Člověk hrající na dechový hudební nástroj typický pro Chodsko (2. p. č. mn.)

5. Jedna z náplní chodského koláče

6. V jakém měsíci se konají Chodské slavnosti?

7. Kdo je považován za vůdce chodského povstání?

Tajenka: _____

Vysvětlení: _____

3. Proved' vlastními slovy srovnání těchto krojů. V čem se liší a proč?

sváteční kroj Dolního Chodska

sváteční kroj Horního Chodska

4. Představ si, že umíš vyšívat. Nakresli vzor krajky pro chodský šátek.

12.2 Didaktická aplikace

Třída	Učivo	Cíl hodiny	Klíčové kompetence
6.	Chodský kroj	<p>Žák přiřadí na základě výkladu jednotlivé části chodského kroje.</p> <p>Žák vyhledá rozdíly mezi krojem dolnochodským a hornochodským.</p> <p>Žák prakticky aplikuje teoretické znalosti při oblékání chodského kroje.</p>	<p>Kompetence k učení</p> <p>Kompetence k řešení problému</p>

V motivační části hodiny se žáci rozdělí na mužskou a ženskou část. Každá část má za úkol obléci svého figuranta do chodského kroje. Cílem této aktivity je, aby členové skupin vybrali správné části kroje pro svého figuranta a oblékli ho v co nejkratším časovém limitu. Poté následují otázky typu: *Měli jste už na sobě chodský kroj? Při jaké příležitosti? Umíte pojmenovat všechny části kroje, ze kterých se skládá?*

V rámci expozice se žáci prostřednictvím řízené diskuse seznámí s názvy jednotlivých částí chodského kroje. Před zahájením této části všichni žáci obdrží pracovní list, který je složen ze čtyř úkolů. Tento pracovní list koresponduje s výkladem učitele. V prvním úkolu žáci přiřazují k obrázku na základě nabídky jednotlivé části mužského i ženského kroje. Tyto části jsou žákům představovány na oblečených figurantech. Během výkladu se žáci seznamují s vývojem chodského kroje, s materiálem na jeho výrobu nebo jeho využitím. Na obrázku v pracovním listu i na ženské figurantce chybí jedna důležitá část ženského kroje. Aby žáci zjistili, o jaký díl se jedná, musí vyplnit křížovku ve druhém cvičení v pracovním listu. Tato křížovka mapuje znalosti obecně známé pro region Chodska a také vědomosti nabyté z předchozích vyučovacích bloků. Ve třetím úkolu žáci srovnávají na základě dvou obrázků kroj z Dolního a Horního Chodska. Z přiložených fotografií lze vystihnout zásadní rozdíly mezi těmito kroji. Dolský kroj vyniká svojí pestrostí, bohatostí krajek a výšivek. Oproti hornochodskému kroji se dále vyznačuje vysoce naškrobenými rukávci a černým vyšívaným šátkem na hlavě. Poslední úkol pracovního listu je zaměřený na motivy krojů a jejich výšivky. Jak mužský, tak ženský chodský kroj je bohatý na vzory, proto úkolem žáků je namalovat vzor krajky pro chodský šátek.

Závěr vyučovacího bloku je ukončen formou besedy s pozvanou švadlenou chodských krojů. Cílem tohoto setkání je uvědomění si teorie v praktickém rozměru, neboť vyjma doplnění výkladu o chodských krojích a jeho zhotovování si žáci vyzkouší, jak se správně váže chodský šátek nebo obléká některá součást chodského kroje.

12.3 Analýza vyučovacího bloku

Na vyučovací blok s tematikou chodského kroje učitel vyčlenil dvě vyučovací hodiny. V rámci vyučovacího procesu byla v první vyučovací jednotce naplněna fáze motivační i expoziční. Druhá vyučovací hodina byla zaměřena prakticky s uplatněním fixace, kde v samotném závěru došlo k získání zpětné vazby od žáků na uskutečněný vyučovací blok prostřednictvím platformy Google Forms.

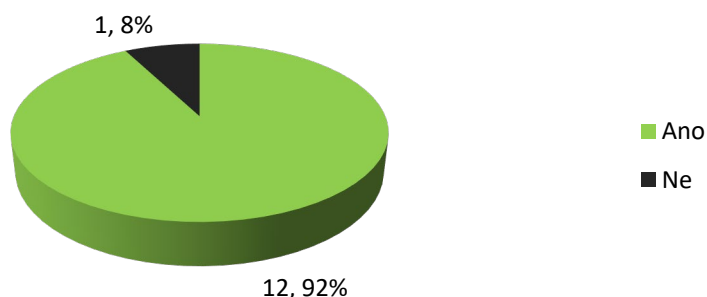
Vyučovacího bloku se zúčastnilo 13 žáků šesté třídy, 7 dívek a 6 chlapců. Každý z těchto žáků obdržel pracovní list, který v průběhu výkladu učitele vypracovával. Poté následovala společná kontrola pracovního listu. Po vyhodnocení výsledků lze konstatovat, že úkol číslo tři byl pro žáky v porovnání s ostatními úkoly obtížnější na vypracování. V tomto úkolu žáci srovnávali na základě fotografií dva typy chodského kroje a tyto odlišnosti měli popsat vlastními slovy. Některé odpovědi byly příliš strohé nebo nevystihly podstatu tohoto úkolu – př. *Na Dolním Chodsku byli bohatší, takže měli vše bohatší než Horní Chodsko.*¹²⁶ V této odpovědi žák sice rozlišil rozdíl mezi Dolním a Horním Chodskem, ale v odpovědi chybí konkrétní rozdíly mezi jednotlivými kroji.

12.4 Dotazníkové šetření

Pro zpětnou vazbu od žáků využil vyučující opět platformu Google Forms, ve které byl vytvořen dotazník skládající se ze sedmi otázek – ve čtyřech případech žáci vybírali z možností a ve třech otázkách odpovídali vlastními slovy. Při vyplňování dotazníku se žáci zamýšleli nad smyslem chodského kroje a dále nad jednotlivými částmi vyučovacího bloku.

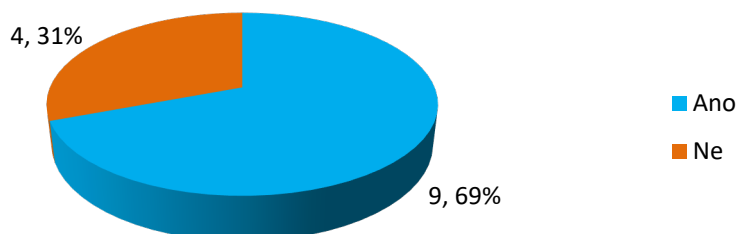
¹²⁶ Vlastní zdroj autora – příloha č. 3

Považuješ chodský kroj za jeden ze symbolů Chodska?

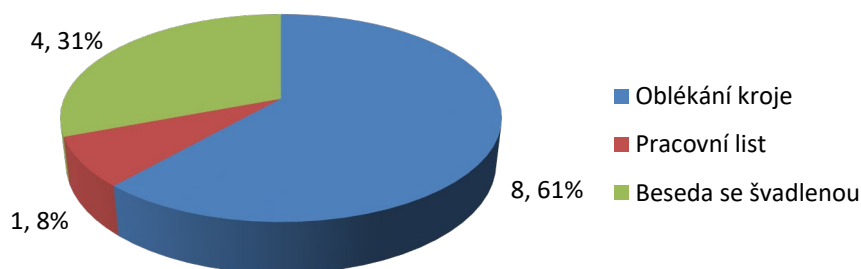
Většina respondentů považuje chodský kroj za jeden ze symbolů Chodska. Pouze jeden žák se s tímto názorem rozchází. V následující otázce žáci odpovídali na to, co považují za symbol Chodska vyjma chodského kroje. Osm dotazovaných žáků uvedlo ve své odpovědi chodský koláč, další čtyři žáci chodské slavnosti a jeden žák uvedl dudáckou hudbu.

Kdybys měl/a možnost, oblékl/a by sis chodský kroj?

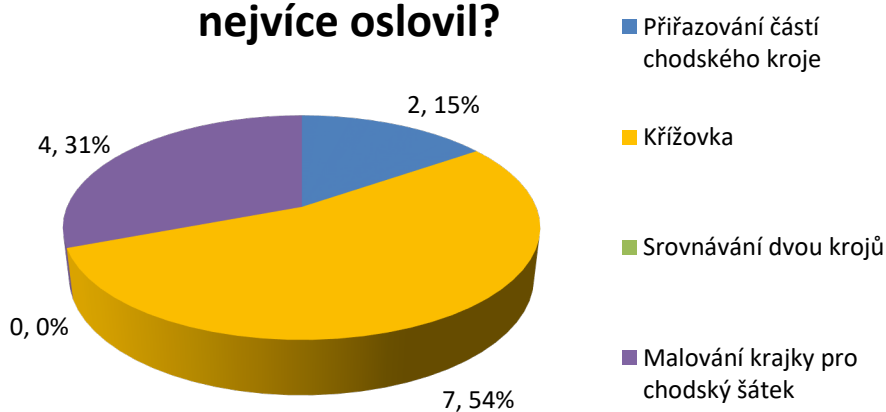
Devět z dotazovaných respondentů by si v případě možnosti obléklo chodský kroj. Sedm z těchto žáků uvedlo, že by si chodský kroj oblékli na chodské slavnosti, jeden žák na svatbu a další žák by v chodském kroji navštívil masopust. Čtyři žáci by příležitost k obléknutí kroje nevyužili.

Jaká část vyučovacího bloku tě nejvíce zaujala?

Z výsledků dotazníků lze za nejvíce atraktivní část vyučovacího bloku označit motivační část hodiny, ve které žáci oblékali dva figuranty do chodského kroje. Tuto možnost ve svých odpovědích uvedlo osm žáků. Pro čtyři žáky byla naopak nejvíce zajímavá beseda se švadlenou, jež se zabývá šitím krojů v současnosti. Pracovní list lze v tomto případě považovat za nejméně lákavý didaktický prostředek, neboť oslovil pouze jednoho žáka.

Jaký úkol z pracovního listu tě nejvíce oslovil?

Ze čtyř úkolů v pracovním listu měl u žáků největší úspěch úkol číslo dva – křížovka. Tento typ úkolu oslovil více než polovinu dotazovaných žáků. U třetiny žáků si největší sympatie získal poslední úkol z pracovního listu, ve kterém žáci tvořili vlastní krajku pro chodský šátek.

V poslední otázce dotazníku měli žáci zhodnotit vlastními slovy vyučovací blok. Z jejich kladných reakcí lze tento blok hodnotit jako zdařilý. Níže přikládám některé typy odpovědí.¹²⁷

Byl velký dobrý a dnešní hodina mě bavila
Byl dobrý
Byl super
Dobrý
Bylo to nejleps
Byla to neobvyklá vyučovací hodina a docela mě bavila
Mně se to strašně líbilo
Zajímavý vyučování. Zábavné
Zábava a historie krojů

¹²⁷ Vlastní zdroj autora

13 (NE)TRADIČNÍ CHODSKÉ ZVYKY

13.1 Didaktická aplikace

Každý žák obdrží kartičku s názvem zvyku nebo jeho vysvětlením. Po obdržení signálu se žák snaží najít k sobě správnou dvojici (přástky – předení sklizeného lnu z léta).

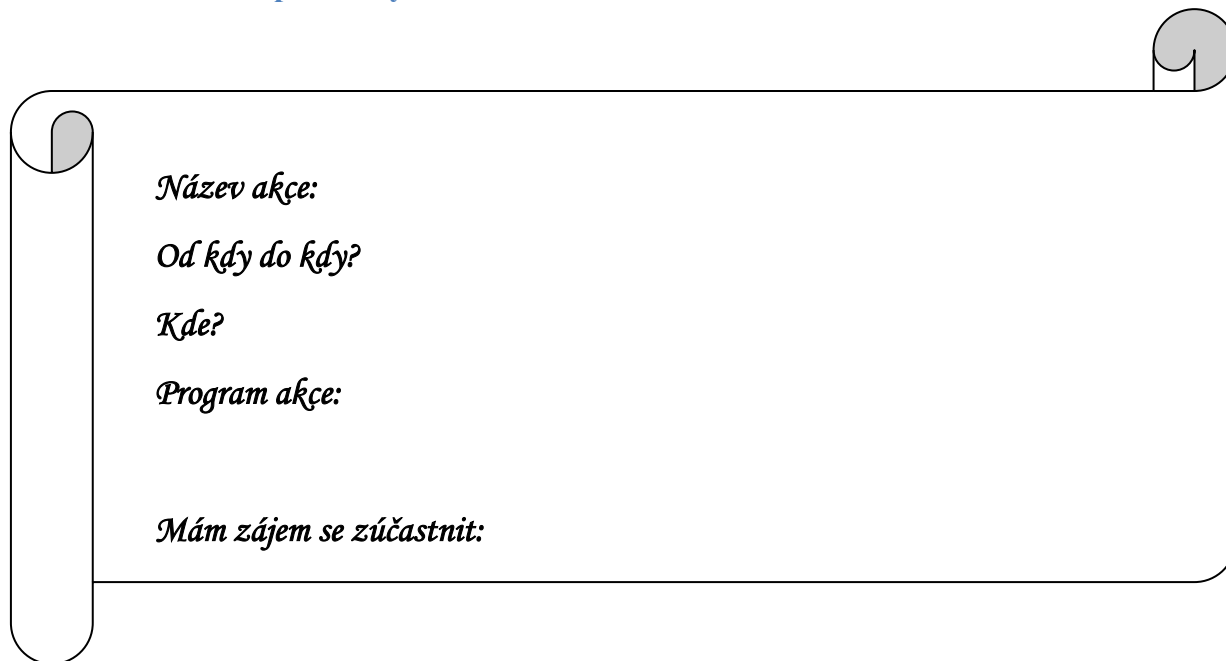
13.1.1 Přiřazovací kartičky

MASOPUST	oslava konce zimy
PŘÁSTKY	předení sklizeného lnu z léta
(havelské) POSVÍCENÍ	svátek prostého venkovského lidu třetí neděli v říjnu
DRAČKY	oddělování (draní) peří od brku
OBŽÍNKY	slavnost při zakončení žní
MÁJ	oslava jara
FILIPOJAKUBSKÁ NOC	pálení čarodějnic

Po vytvoření dvojic následuje úkol ve skupině (dvojice). Žáci obdrží od učitele připravený text s informacemi o daném zvyku. Na čtvrtku o velikosti A4 vytváří pozvánku na událost dle šablony – název akce, kdy a kde se koná, jaký čeká návštěvníky program. Nedílnou součástí pozvánky je i promyšlené výtvarné zpracování, neboť tyto pozvánky učitel vystaví na třídní nástěnce.

Při prezentaci pozvánek před třídou dostanou ostatní žáci nakopírovanou šablonu pozvánky, kam si zapisují informace a dle zaujetí se mají rozhodnout, zda se dané akce chtějí zúčastnit. Tyto šablony následně vlepí do sešitu místo tradičního zápisu.

13.1.2 Šablona pozvánky

Název akce:

Od kdy do kdy?

Kde?

Program akce:

Mám zájem se zúčastnit:

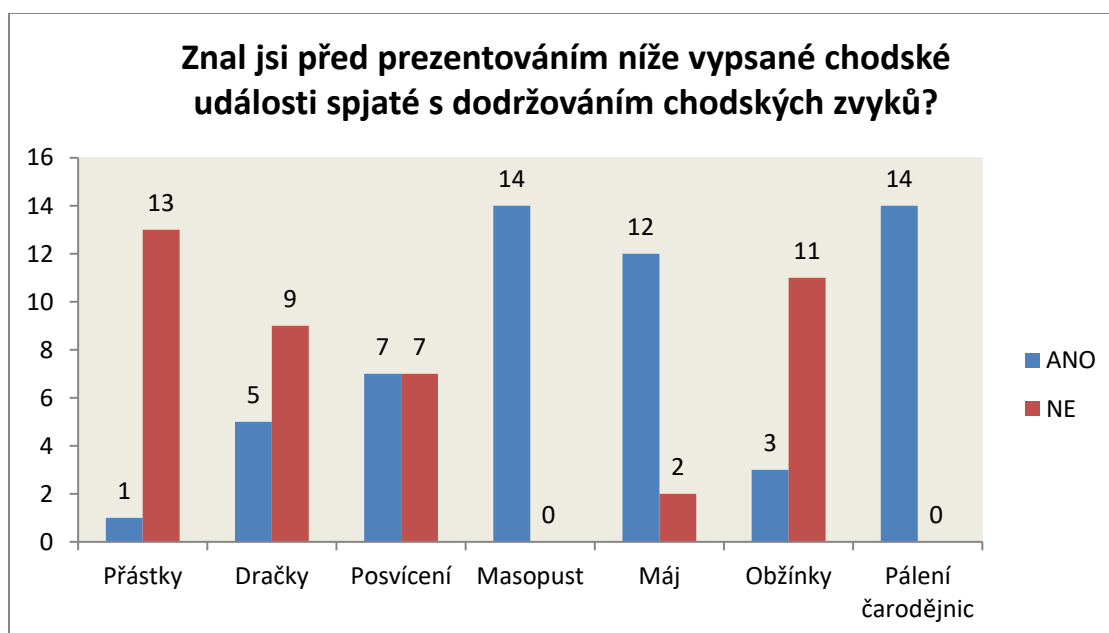
13.2 Analýza didaktické aplikace chodské zvyky a tradice

Na tuto didaktickou aplikaci byl vyčleněn vyučovací blok v rozsahu 90 minut (2 vyučovací hodiny). Zúčastnilo se ho 14 žáků šesté třídy. Na zadaném úkolu žáci bezproblémově spolupracovali a samostatně si rozdělili své role ve skupině.

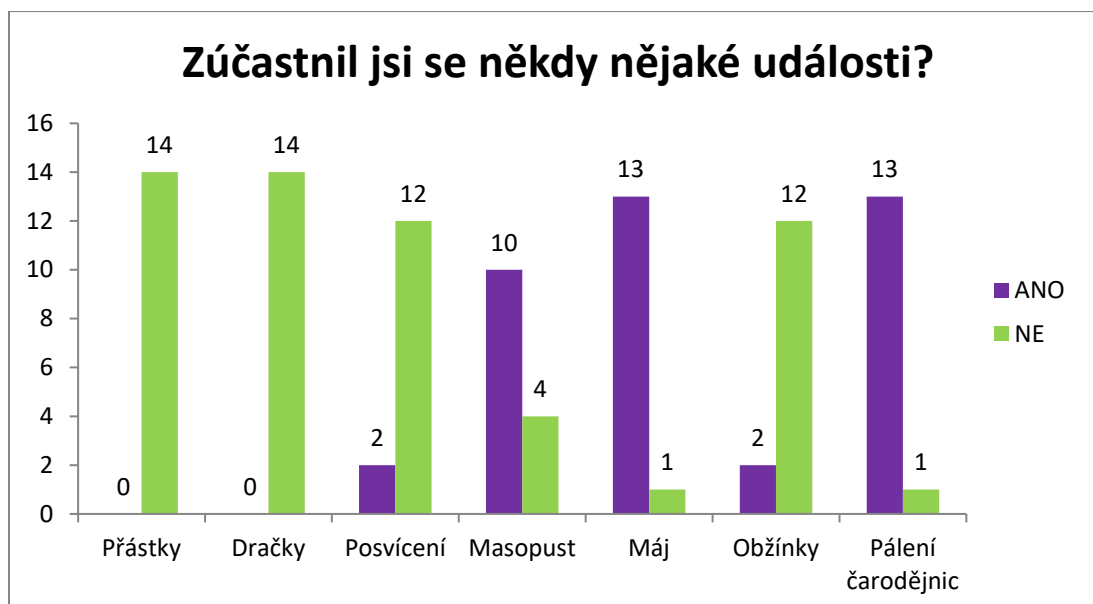
V rámci didaktické alterace doporučujeme při plánování výuky dodržet časový limit na stanovenou lekci, případně žáky pravidelně upozorňovat na zbývající čas k dokončení práce. Bylo zaznamenáno, že žáci potřebovali na zvolené aktivity větší časový limit, a z tohoto důvodu navrhuje, aby učitel žákům zadal přesný časový limit na jednotlivé aktivity.

13.3 Dotazníkové šetření

Pro získání zpětné vazby od žáků, kteří na konci lekce hodnotili svou práci a zvolené aktivity, nám posloužil opět nástroj Google Formuláře. Zde byl vytvořen dotazník skládající se z osmi otázek reflektujících didaktickou aktivitu. Respondenti dotazníku vybírali nejčastěji možnosti z uzavřených typů otázek, ve dvou případech odpovídali vlastními slovy a v závěrečné otázce hodnotili vyučovací celek na lineární stupnici v rámci stanovené škály.

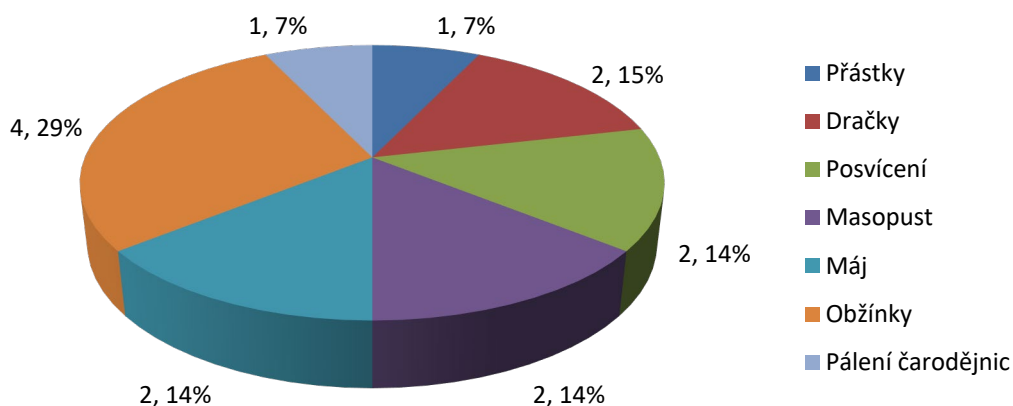

Zvyk spojený s předemím lnu byl na začátku vyučovacího bloku známý pouze jednomu žákovi, zbývajících třináct žáků tento zvyk neznalo. Méně známá byla pro žáky také slavnost spojená s koncem žní. Tento svátek byl „novinkou“ pro jedenáct žáků. Posvícení a dračky si u žáků vedly lépe, přesto posledně uvedenou tradici neznalo více než 65 % žáků. Všichni žáci věděli o tradici masopustu a pálení čarodějnic.

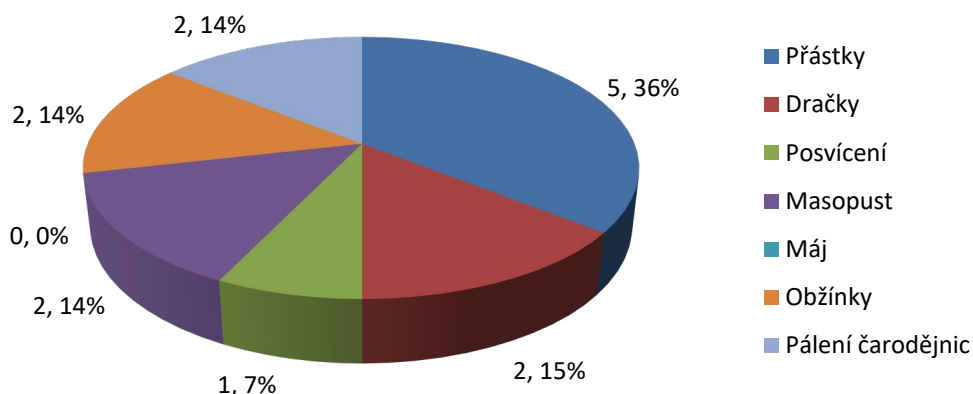
Žádný z respondentů se nikdy neúčastnil přástek a draček. Na obžínkách nebo posvícení byli přítomni vždy dva dotazovaní žáci. Deset žáků ve své minulosti navštívilo alespoň jednu průvod masopustu. Stavby máje a jemu předcházející pálení čarodějnic se zúčastnila většina žáků. Pouze jedna žákyně vietnamské národnosti nebyla na těchto událostech nikdy přítomna.

Jaké události by ses chtěl po prezentování spolužáků nejvíce zúčastnit?

Nejvíce dotazovaných žáků by chtělo navštívit slavnost spojenou s ukončením žní - obžínky. Této události by se chtěli zúčastnit čtyři žáci. Tři z těchto žáků přesvědčila pozvánka, kterou vytvořili spolužáci a jeden žák svoji odpověď zdůvodnil zaujetím pro statky a zemědělské práce. Ostatní události obdržely vždy alespoň jeden hlas – např. posvícení by se chtěli zúčastnit dva žáci z důvodu hojnosti jídla a pití, kdežto dračky by chtěli navštívit dva žáci za účelem nových zkušeností.

Jaké události by ses naopak nechtěl zúčastnit?

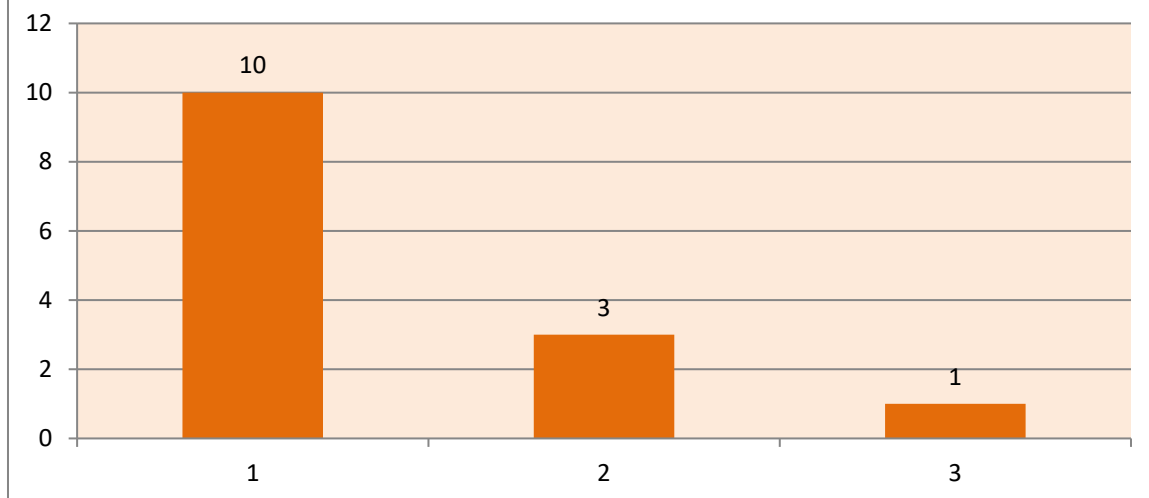
Za nejméně atraktivní událost bychom mohli označit přástky, kterých by se nechtělo zúčastnit pět žáků. Jako důvod žáci uváděli, že jim to přijde málo zajímavé a zábavné, a také z toho důvodu, že to je příliš pracné. Ze stejného důvodu by jeden žák nechtěl být přítomen na dračkách a další jako důvod uvedl, že je slavnost příliš spojená se ženami.

Za nejzdařilejší výtvarné zpracování pozvánky žáci označili obžínky.¹²⁸ Tuto možnost vybralo více než padesát procent dotazovaných žáků. Originální zpracování této události zvýšilo u ostatních žáků zájem o účast na této slavnosti. Tři žáci hodnotili jako nejvíce povedenou pozvánku na posvícení, ostatní pozvánky získaly vždy jeden hlas vyjma masopustu a máje, jejichž výtvarné zpracování žáky nezaujalo.

¹²⁸ Vlastní zdroj autora - příloha č. 4

**Na stupnici vyhodnoť, jak se ti líbil vyučovací blok
věnovaný chodským tradicím a zvykům? (1 - líbil, 2 -
průměr, 3 - nelíbil)**

Více než 70 procent dotazovaných žáků hodnotilo vyučovací blok velmi kladně. Tři žáci ho zhodnotili jako průměrný a negativní odezvu učitel obdržel pouze od jednoho žáka.

14 Chodské jídlo

14.1 Návrh pracovního listu

Víkendové chodské menu

Pátek - Hospodský se snaží připravit páteční menu, ale zapomněl názvy chodských specialit. Pomůžeš mu je rozluštit?

Polévka:

ukorpo - ou _r __

lazačzňek - z _ _ _ _ _ č _ _
_ č

Hlavní chod:

klšyešj - š __ j _ _ _

rpokísky - p _ s k _ _ _ y

Dezert:

ikšyš - š __ k _

ločká - _ _ _ _

SOBOTA – Pomoz hospodskému pojmenovat jídla ze sobotní nabídky:

škubánky, maltošny, omáčka z křenu, bramborové kyselo, vošouchy, bacán

NEDELE - Hospodský doporučuje:

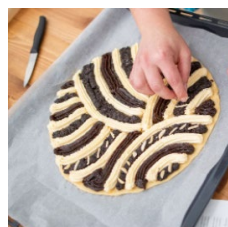
PÍPRLÁK : Od předešlého dne uvařené _____ se nastrouhají nahrubo, _____, smíchají s moukou a rozdrolí. Takto se nasypou na vymaštěný plech. Když je po jedné straně růžový, obrátí se. Upečený píprlak se zaleje _____, ve kterém je rozšlehané 1 _____ a nakonec se omastí.

Bramborový toč s jablky: Syrové _____ se oškrábají, nastrouhají, ale nevymačkají, jen se nechají okapat. Přidá se sůl, kyselé mléko nebo podmáslí a po troškách _____. Vypracuje se hladké těsto. Pekáč se vymaže _____ a řídké těsto se na něj naleje. Na povrch těsta se kladou na plátky nakrájená _____. Toč se peče v horké troubě 1 hodinu.

Nabídka: mléko, brambory, osolí, jablka, omastí, zeli, vejce, rohlíky, mouka, osladí, olej, ocet, máslo

Pomůžes hospodskému na pondělí upéct chodský koláč? Logicky očísľuj kroky v receptu a vzhůru do pečení (obrázky ti pomohou).

	Okraje koláče potřeme rozšlehaným vajíčkem.
	Zdobit začínáme tvarohem – ze sáčku vytlačujeme stejnoměrné proužky.
	Nakynuté těsto rozdělíme na 5 stejných bochánků o váze cca 18 dkg., které necháme ještě chvíli kynout.
	Dáme do vyhřáté trouby a pečeme na 200 °C přibližně 8-10 minut.
	Na pečicím papíru rozválíme bochánky, okraje se trošku vymačkají, aby byly znát.
	Na tvaroh klademe rovnoměrně rozinky a na mák a povidla proužky mandlí.
	Během kynutí si připravíme kulaté papírové podložky z pečicího papíru.
	Mezi vymerhovaný tvaroh přidáme proužky povidel, které se střídají s proužky máku.
	Po vyndání z trouby posypeme moučkovým cukrem.

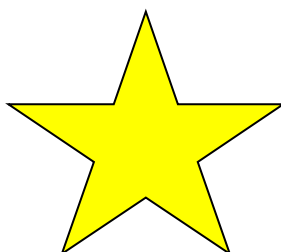

Hodnocení:

Ohodnot' svůj výkon. Kolik hvězdiček z pěti byste si za svůj koláč zasloužili? Vybarvi.

Do michelinské hvězdy napiš číslo skupiny, které se koláč povedl nejvíce.

14.2 Didaktická aplikace

Třída	Učivo	Cíl hodiny	Klíčové kompetence
6.	Tradiční jídla na Chodsku	Žák logicky sestaví recept a aplikuje ho v praxi. Žák uvede alespoň tři typicky regionální jídla.	Kompetence pracovní Kompetence sociální a personální

V dvouhodinovém bloku věnujícím se chodskému jídlu se žáci seznámí s tradičními chodskými pokrmy. Některá z nich jsou v jídelníčku stále aktuální, ale řada z nich změnou společenského systému na přelomu 80. a 90. let 20. století upadla v zapomnění.¹²⁹ V záplavě exotických jídel, fast-foodů a moderních restaurací se vytrácí zájem o regionální speciality, které byly záležitostí dřívějších generací.

Blok zaměřený na chodské jídlo bude realizován v prostorách školní kuchyně, která je škole využívána pro potřeby povinně volitelného předmětu s názvem „domácnost“. Lekce bude zaměřena prakticky na přípravu vybraných regionálních pokrmů. Vycházíme opět z myšlenek zážitkové pedagogiky, v níž se důraz klade na činnostní učení. Dle tohoto pojetí si člověk pamatuje nejvíce informací (cca 90 %) na základě toho, co v procesu učení udělá¹³⁰.

Pracovní list koncipovaný jako víkendové chodské menu v staročeské krčmě žáci obdrží do skupiny, kde je důležité rozdělit si úkoly (viz analýza pracovního listu). Formou přesmyček z písmen žáci sestavují páteční menu od polévky po dezert.

Sobotní nabídku jídel vytvářejí žáci na základě připraveného ikonografického textu. K jednotlivým obrázkům přiřazují z panelu možností názvy chodských jídel – např. maltošny, bacán, škubánky...

V nedělní nabídce jsou žákům představeny dvě chodská jídla – píprlák a bramborový toč s jablky. Úkolem žáků je vybrat z nabídky slova, která doplňují do neúplného receptu a seznamují se tak s potřebnými surovinami pro přípravu daných jídel.

¹²⁹ NEJDL, Josef. *Tradiční jídla česko-bavorského příhraničí*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2010. s. 6.

¹³⁰ EDGAR., Dale. *Audiovisual methods in teaching*. Dryden, 1969.

Vrcholem pracovního listu je popis pracovního postupu na upečení chodského koláče s přeházenými úkony. Žáci jednotlivé kroky v receptu očísloují tak, jak mají za sebou logicky následovat. Po sestavení receptu začínají jednotlivé skupiny tvořit svůj vlastní chodský koláč s motivy typické pro horní Chodsko. V závěru pracovního listu je prostor pro sebereflexi žáků formou vybarvování hvězdiček.

14.3 Analýza pracovního listu

Na začátku dvou vyučovacích jednotek bylo patnáct žáků šesté třídy rozděleno do tříčlenných skupin s požadavkem alespoň jednoho mužského genderového zastoupení. Zvolené školní prostředí žákům signalizovalo, že výstupem hodiny bude příprava nějaké tradiční chodské pochutiny. Každá skupina obdržela pracovní list s názvem „*Víkendové chodské menu*“. V této fázi hodiny bylo z časového hlediska důležité rozdělit si počáteční role ve skupině, aby byly naplněny jak kompetence pracovní v podobě upečení chodského koláče, tak kompetence k řešení problémů ve formě vypracovaného pracovního listu. V průběhu vyučovací jednotky si žáci role ve skupině obměňovali.

Na základě vyhodnocení pracovních listů lze konstatovat, že v prvním úkolu bylo pro žáky problematické vyluštění přesmyčky chodské polévky zvané oukrop, jejíž název neměly doplněné dvě skupiny. Ostatní přesmyčky lze označit za bezproblémové.

Dvě skupiny správně přiřadily všechny názvy chodských jídel k připravenému ikonografickému textu. V ostatních skupinách docházelo k záměně maltošen s bacánem nebo s bramborovým kyselem.

Úkol, ve kterém žáci doplňovali z nabídky vynechaná slova do receptu, považujeme po vyhodnocení správných odpovědí za nejobtížnější, neboť žádná skupina neměla úkol zcela správně. Dvěma skupinám chyběla v textu více než polovina doplňovaných slov, zbývající tři skupiny se dopouštěly jedné až dvou chyb, které však nenarušily logickou posloupnost textu.

Závěr pracovního listu byl vstupní motivací pro blok věnující se chodskému jídlu, neboť žáci na začátku vyučovací jednotky museli sestavit recept na chodský koláč. Po vypršení časového limitu pěti minut proběhla společná kontrola z důvodu zamezení nepřesností během samotného pečení chodského koláče.

Za vítěznou skupinu označili žáci jednohlasně skupinu číslo jedna, která získala pomyslnou michelinskou hvězdu. Tato skupina se v závěrečné reflexi sama zhodnotila nejvyšším možným způsobem, a to pěti hvězdičkami. Tři skupiny svoji práci ohodnotily čtyřmi

hvězdičkami a jedna skupina pouze jednou hvězdičkou z důvodu odlišného zdobení chodského koláče.

15 Závěr

Chodsko s centrem ve městě Domažlice je výjimečným regionem v Čechách, kde kroy a lidové zvyky žijí spontánně dodnes. Přetrvává zde celá řada zvyklostí, které místní považují za každodenní součást svých životů. Tento fakt ovlivnil také výběr mé absolventské práce.

Hlavním cílem této diplomové práce bylo zpracovat materiál shrnující údaje o folklórním regionu Chodsko, ze kterého by bylo možné vycházet při výuce dějepisu na druhém stupni základní školy, a to včetně zpracování didaktických potenciálů a metodických poznámek pro učitele.

Při plánování lekcí jsem vytvořila didaktické potenciály dle tematických oblastí. Mezi tyto tematické oblasti patří nářečí, odívání, zvyky a tradice, svatba, kuchyně. Výsledné výukové materiály mohou využít učitelé škol v daném regionu, případně mohou posloužit jako zdroj inspirace pro práci s regionálními tématy ve výuce.

Vytvořené didaktické potenciály byly následně použity ve výuce. Pro ověření fungování didaktického potenciálu jsem si zvolila hodiny dějepisného semináře se žáky šestého ročníku. Žáci šestého ročníku se již s regionální tematikou seznámili před realizací pěti vyučovacích bloků na prvním stupni základní školy prostřednictvím slovního výkladu, proto jsem se rozhodla tuto formu výuky obohatit o nové prvky zaměřené na autentický prožitek žáků v duchu zážitkové pedagogiky. Ve svém vyučovacím procesu jsem zvolila výukové metody, které podněcovaly žáky k aktivitě a samostatnosti s důrazem na uplatnění klíčových kompetencí. Byly využity různé formy i podoby výuky, například jsem si do školy pozvala odborníky na dané téma. V závěru každé výukové lekce proběhla zpětná vazba od žáků. Pro každou lekci byla zvolena různá podoba reflexe. Nejčastěji žáci hodnotili atraktivitu úkolů, náročnost, vnímání vlastního zvládnutí daných úkolů, ale i práci učitele. Součástí hodnocení byla i sebereflexe vlastní práce na zvolené škále od jedné do pěti.

Na základě dotazníkového šetření se ukázalo, že žáci hodnotili zvolené edukační metody a prostředky kladně. Mezi nejčastěji volenou známkou, kterou si žáci v daných lekcích dávali, patří stupeň chvalitebně (2). Možným důvodem pro toto hodnocení mohlo být nezvládnutí práce v daném časovém limitu nebo náročnost některých úkolů, což žáci nejčastěji uváděli v odpovědích dotazníku.

Osobně mě tato práce obohatila o nové znalosti a zkušenosti v oblasti regionální historie. Věřím, že tato práce bude sloužit jako nápomocný prostředek pro plánování výuky dalším učitelům na základních školách.

16 Summary

Chodsko with its center in the town of Domažlice is an exceptional region in Bohemia, where folk costumes and folk customs live spontaneously to these days. There are several customs that locals consider as a daily part of their lives. This fact also influenced the choice of my graduate thesis.

The main goal of this diploma thesis was to process material summarizing data on the folklore region Chodsko, which could be used to teach history at the second stage of primary school, including the processing of didactic potentials and methodological notes for teachers.

When planning lessons, I created didactic potentials according to thematic areas. These thematic areas include dialects, clothing, customs and traditions, wedding, cuisine. The resulting teaching materials can be used by teachers in the region, or they can serve as a source of inspiration for working with regional topics in teaching.

The created didactic potentials were subsequently used in teaching. To verify the functioning of the didactic potential, I chose the lessons of the history seminar with the pupils of the sixth grade. Sixth-grade pupils got acquainted with regional issues before the implementation of five teaching blocks in the first stage of primary school through verbal interpretation, so I decided to enrich this form of teaching with new elements focused on the authentic experience of pupils in the spirit of experiential pedagogy. In my teaching process, I chose teaching methods that encouraged pupils to be active and independent with an emphasis on the application of key competencies. Various forms and approaches of teaching were used, for example, I invited experts on the topic to school. At the end of each lesson, there was feedback from pupils. A different form of reflection was chosen for each lesson. Most often, pupils evaluated the attractiveness of tasks, difficulty, perception of their own mastery of the tasks, but also the work of the teacher. The evaluation also included self-reflection of one's own work on a selected scale from one to five.

Based on a questionnaire survey, it turned out that pupils evaluated the chosen educational methods and resources positively. Among the most frequently chosen marks, which the students gave themselves in the given lessons, is the grade of commendation (2). A possible reason for this assessment could be failure to manage the work within the given time limit or the difficulty of some tasks, which pupils most often stated in the answers to the questionnaire.

Personally, this work enriched me with new knowledge and experience in the field of regional history. I believe that this work will serve as an aid to the planning of teaching to other teachers in primary schools.

17 Zdroje

BAAR, Jindřich Šimon, HRUŠKA, Jan František, TEPLÝ, František. *Chodská čítanka*. Vyškov: Nákladem F. Obziny, 1927,

BESTAJOVSKÝ, Martin. *Lidové obyčeje a nápady pro šikovné ruce: podzim*. Brno: Computer Press, 2004.

BĚLIČ, Jaromír. *Nástin České dialektologie*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1972.

EDGAR., Dale. *Audiovisual methods in teaching*. Dryden, 1969.

JINDŘICH, Jindřich. *Chodsko*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956.

JINDŘICH, Jindřich, KOTAL. *Chodský slovník*. Plzeň: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, 2007.

KALOUSOVÁ, Lucie. *Chodský kroj na prahu 21. století*. [Domažlice: L. Kalousová], 2011.

KUMPEROVÁ, Iva. *Chodské kroje*. Domažlice: 2010.

KUMPEROVÁ, Iva. *Chodská kuchařka*. Domažlice: Chodské nakladatelství, 1992.

KURCOVÁ, Jitka. *Neobyčejné obyčeje Chodska: zvyky a obřady na Chodsku v průběhu kalendářního roku zahrnující období od 40. let 19. století do současnosti*. Kolinec: AgAkcent, 2014.

KURCOVÁ, Jitka. *Tradiční chodská svatba*. Klatovy: AgAkcent, 2013.

NEJDL, Josef. *Tradiční jídla česko-bavorského příhraničí*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2010.

NEJDL, Josef, PROCHÁZKA, Zdeněk. *Chodsko historické a současné*. Nakladatelství Českého lesa ve spolupráci s Muzeem Chodska v Domažlicích, 2016.

NĚMCOVÁ, Božena. *Obrazy z okolí domažlického*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1929.

NĚMCOVÁ, Božena. *Z Chodska a odjinud z Čech*. Praha: Kvasnička a Hampl, 1929.

SVAČINA, Rudolf. *Chodská svarba*. Karlovy Vary: Krajské nakladatelství Karlovy Vary, 1959.

ŠTĚPÁNKOVÁ, Hana. *Ke kořenům. Z kroniky rodu*. Vyškov: F. Obzina, 1931.

17.1 Internetové zdroje

Historie pěšího pluku 10 Jana Sladkého Koziny. Klub vojenské historie Břeclav [online]. [cit. 2022-05-21]. Dostupné z: <http://www.kvh-breclav.cz/historie.htm>

Zvláštnosti chodského podřečí. Chodsko.net. [online]. Chodsko. net, [cit. 2022-05-05]. Dostupné z: <http://www.chodsko.net/chodskem/dialect-brief>

Ottův Slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí: J. Otto, Praha: 1890. s. 948. [online 2022-04-18]. Dostupné z: <https://archive.org/details/ottvslovnknauni29ottogoo/page/948/mode/2up>

Lidové zvyky a obyčeje na měsíc květen. Časopis ROOTS [online]. Časopis ROOTS, 2020. [cit. 2022-18-04]. Dostupné z: <https://casopisroots.cz/lidove-zvyky-a-obyceje-na-mesic-kveten/>

Chodská svarba 1981 - Národopisný soubor Postřekov - YouTube. *YouTube* [online]. Copyright © 2022 Google LLC [cit. 2022-10-04]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Ywd1v2GfzXA&t=379s>

JAKLOVÁ, Alena. *K současnému stavu chodského nářečí z hlediska sociolingvistického I*. Nase-rec.ujc.cas.cz [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, 1997 [cit. 2022-05-05]. Dostupné z: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7362#_ftn16

NEJDL, Josef: Masopusty na Chodsku jsou trojího druhu. *Domazlicky.denik.cz* [online].

Domazlický deník, 2011. [cit. 2022-04-18]. Dostupné z:

https://domazlicky.denik.cz/zpravy_region/josef-nejdl-masopusty-na-chodsku-jsoutrojeho-druh.html

POUZAROVÁ, Jiřina. *Chodský koláč. I to je symbol Chodska*. Nasregion.cz [online]. Náš region, 15. 5. 2020 [cit. 2022-04-28]. Dostupné z: <https://nasregion.cz/chodsky-kolac-i-to-je-symbol-chodska-171080/>

VAICENBACHEROVÁ, Soňa. *Chodských koláčů pečou v bořické pekárně na Chodské slavnosti celkem 11 tisíc*. Regiony.rozhlas.cz [online]. Český rozhlas, [cit. 2022-04-28]. Dostupné z: <https://regiony.rozhlas.cz/chodskych-kolacu-pecou-v-boricke-pekarne-na-chodske-slavnosti-celkem-11-tisic-8036101>

SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Sběrka matrik západních Čech, inv. č. 10014, sign. Domažlice 80, Domažlice (Římskokatolická církev) 1881 – 1897. s. 290. Dostupné z: https://www.portafontium.eu/iipimage/30061374/domazlice-80_2890-o?x=223&y=553&w=486&h=182

18 Přílohy

Příloha č. 1 – Pracovní list – chodské nářečí

Pracovní list – bulačina

1. Poslechni si zvukovou ukázkou:

Kdysi dávno žil v Mrákově hospodský jménem Matij, kerej byl v širokém okolí velmi oblíbenej. Jako každej pátek se u něj v hospodě scházeli štangasti a hráli mariáš. Hráló se, popíjelo, až tam kolem dvanáctý hromá sám s Kubem. Jó, Kuba, ten za to huměl Matij vzít, to se muší řect. Chudák, už nemohl na nohy, nu, tak ho Matěj vzal na záda jako tu káci a nesl ho demů. Když se vracel zpátky od Kuby, tak zjistil, že se mu něký motaj _____ . Ha, co čert nechtíl, Matěj se zamotál, třikrát se votočil a pádl do rybníka.

„Vítám vás, tady na hrávkovi, hu kostela svatý Hančí. Bohužel, hromá náš voblíbenyj hospodský Matij.“

- na základě zvukové ukázky doplň vynechaná slova /
- z jakého nářečí pochází tato ukázka? chodské

2. Stručně převyprávěj příběh a napiš ho ve spisovné češtině

Kd' jaden hospodský Matij, kerej byl oblíbenyj, protože měl hospodu v Mrákově. Vždy v pátek před dvanáctou zval sam s Kubem, kereho měl na hádech oblíbeného. Matij se měl, vjítel se ho mataj, aby ovesadil. Matij se namotal, třikrát se votočil a pádl do rybníka.

3. Zkus daná slova z chodského nářečí přiřadit do správného pytle.

řabák, nedopyj, mrkyou, kostiče, vachce, říbje, zlice, šterka, futroci, pačičkárka, barovnice, selát, řipa, voves, ševc, pulbír, šedlička, mlňář, bjdlčka, krapáč, kolmáha

4. Umíš převést chodská slova do spisovné podoby? K jakým hláskovým změnám ve slovech dochází?

Nářeční podoba	Spisovná varianta	Změna
vojáci, chlapi	vojáci, chlapi	d → ě
storola, pormásli	strola, pormáslí	d → n
pšence, stunce	pšence, stunce	h → t n + i
múka, húsie	mouka, housle	ou → ú
bolít, běžít	bolet, běžet	ř → e
Hadam, Houjezd	Adam, Újezd	A → H, V → Hou
lajce, Havlojce	vejce, Havlovice	v → l, vi → j

Příloha č. 2 – Pracovní list – chodská svatba

Přijmeš pozvání na chodskou svatbu?
(Vyřeš tajenku a zjisti, kdo tě zve)

1. Prohlédni si figurální kompozici chodské svatby a zaškrtni odpovídající písmenko.

	ANO	NE
Přijímá nevěsta pozeňnání od svých rodičů? (10)	☒ G	☐ F
Má družka na hlavě při pozeňnání šátek? (17)	☐ Ž	☒ O
Kroj družky a nevěsty je stejný? (4)	☐ I	☒ A
Děvečka z Mrákova drží vandrovni koláč. (19)	☐ S	☒ U

2. V muzeu se nachází obraz s názvem Chodská svatba od Jaroslava Špillara. Najdi ho a vyhledej rozdíly mezi originálem a replikou.

S L E P i C E
K O E K A S K L E N I Ě K A
D R O N K R O J

3. Během svatebního veselí měla velmi důležitou roli družka nevěsty. S nevěstou byla od časného rána, pomáhala jí s „čepením“ – zdobením. Zaspívej si společně s ženichem a napiš, co mu družka s nadsázkou přeje jako poslední?

Z L O U Ž E N U

4. Co nepatří na vandrovni koláč?

Z	A	M	E	K			
Z	A	R	O	V	K	A	
P	E	R	I				
P	A	N	T	O	F	L	E
P	O	S	T	F	L	K	A

5. Ve věži chodského hradu najdi ohlášky a zakříž do světa jména svatebčanů. V jakém měsíci se konalo trojí čtení ohlášek.

K I V E S N

6. Co se rozbíjelo pro štěstí novomanželů? Poskládej obrázek.

D Š B A N

7. V lapidáriu muzea najdeš menu svatební chodské hostiny. Na jakém jídle si na svatbě nepochutnáš?

Š P A G E T Y

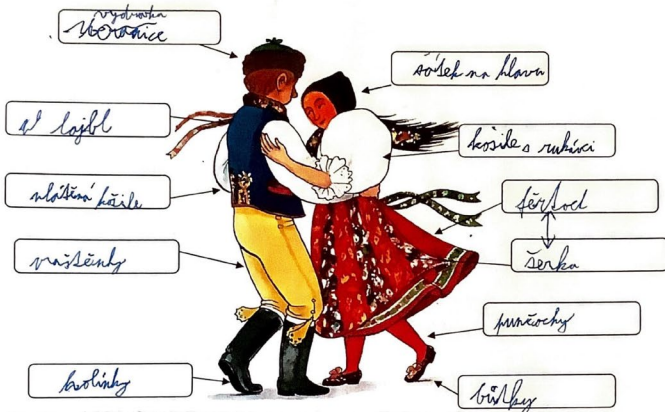
Tajenka:

N A J A N A E L A A G A T A
O D V L G K V

Příloha č. 3 – Pracovní list - chodský kroj

1. Přifaď části chodského kroje k obrázku.

výšivka, šišek, šerka, plátená košile, prasečnický, fíček, holínky, šišek na hlavu, košile s rukávci, punčochy

2. U výše vyobrazeného ženského kroje není vidět jedna důležitá část. Vylušti křížovku a zjisti, o jakou část se jedná.

1. Jak se jmenuje město, které je označováno za centrum Chodska?
2. Napiš jméno světce, na jehož oslavu jsou pořádány Chodské slavnosti?
3. Skupina obyvatel, která ve středověku chránila zemské hranice
4. Člověk hrající na dechový hudební nástroj typický pro Chodsko (2. p. č. mn.)

Š	O	M	A	Š	L	I	C	Ě		
V	A	V	R	I	N	E	C			
C	H	O	D	O	V	É				
Š	O	U	D	K	Ů					
					T	V	A	R	O	A
S	R	P	E	N						
					K	O	Z	I	N	A

5. Jedna z náplní chodského koláče
6. V jakém měsíci se konají Chodské slavnosti?
7. Kdo je považován za vůdce chodského povstání?

Tajenka: ŠIVATEL

Vysvětlení: šišek
prasečnický
vesta pro ženy

3. Proveď vlastními slovy srovnání těchto krojů. V čem se liší a proč?

sváteční-kroj Dolního Chodska

sváteční kroj Horního Chodska

Dolní Chodsko má výšivku na rukávcích, Horní Chodsko má výšivku na šerce. Dolní Chodsko má šerku, Horní Chodsko má šerku s rukávci.

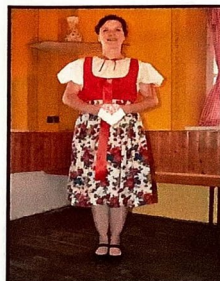
4. Představ si, že umíš vyšívat. Nakresli vzor krajky pro chodský šátek.

3. Proveď vlastními slovy srovnání těchto krojů. V čem se liší a proč?

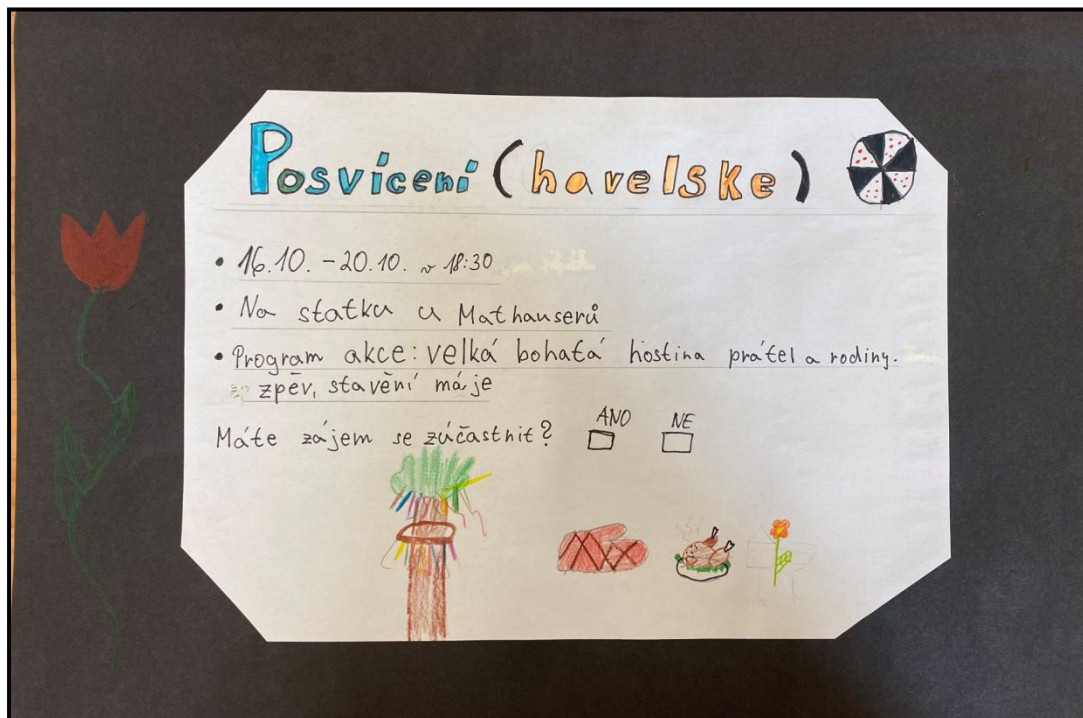
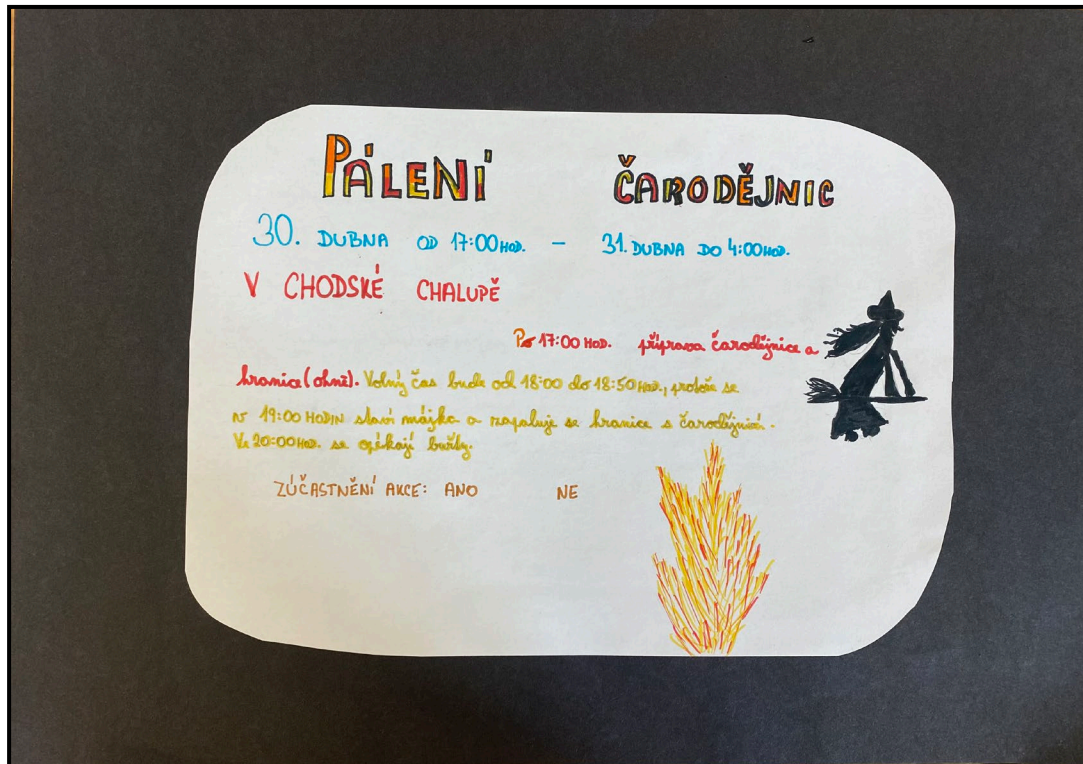
sváteční kroj Dolního Chodska

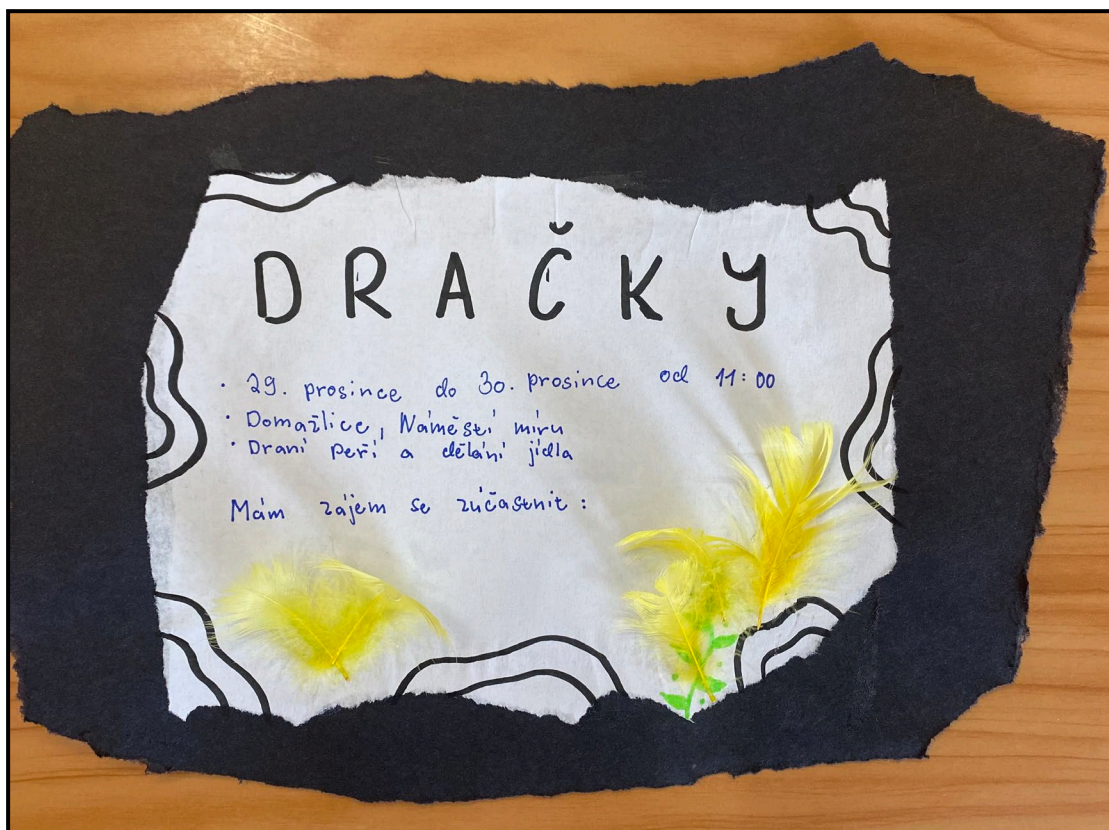

sváteční kroj Horního Chodska

Dolní Chodsko má výšivku na rukávcích, Horní Chodsko má výšivku na šerce. Dolní Chodsko má šerku, Horní Chodsko má šerku s rukávci.

Příloha č. 4 – Výtvarné zpracování vybraných zvyků

Máj

1. Květina v odpoledních hodinách

Na Dříchách

Program: Stavění májky, kdo bude chtít tak si může opečet burty

Mám zájem se zúčastnit:

Zajímavost: Chlapci na chodoku před prvním májem dovezi do vesnice štrihlou rovnou jedli nebo smk, břízu. Kmen byl zbaven kůry, nebo platila zářada - "máj musí svíjet" (byť, bít) jednak z důvodu estetického, nebo zamezení škodlivých sil, skvrňující pod kůrou.

obřínky

Vítáme Vás na tradiční slavnosti při zakončení řínů.

Naše akce se koná od 28. srpna do 9. září 2022 v rodinném statku u Kínělků.

Program akce: Vráz u statku v 10:00. Bude připravená losovina a zábava pro malé i velké. Akce končí v 20:00.

Ve případě zájmu nás kontaktujte na čísle a webové stránce v níž zobrazujeme informačních papírech.

Děkujeme, Vaše rodinná farma a statek u Kínělků. :-)

Kontakt na náš statek:

www.nas.statek.cz
+420 507 779 670
www.nas.statek.cz
+420 507 779 670
www.nas.statek.cz
+420 507 779 670
www.nas.statek.cz
+420 507 779 670
www.nas.statek.cz
+420 507 779 670
www.nas.statek.cz
+420 507 779 670
www.nas.statek.cz
+420 507 779 670

Příloha č. 5 – Pracovní list – chodské jídlo

Víkendové chodské menu

Pátek - Hospodský se snaží připravit páteční menu, ale zapomněl názvy chodských specialit. Pomůžeš mu je rozluštit?

Polevka:

ukorpo - ou *ukorpo*

lazačžnek - z *lazačžnek*

Hlavní chod:

kišješ - š *kišješ*

rpokisky - p *rpokisky*

Dezert:

ikšyš - š *ikšyš*

ločká - k *ločká*

SOBOTA - Pomoz hospodskému pojmenovat jídla ze sobotní nabídky:

škubárky, maltošny, omáčka z křenu, bramborové kyselo, vošpúchy, bžecán

bramborové kyselo

škubárky

maltošny

vošpúchy

omáčka z křenu

bžecán

NEDĚLE - Hospodský doporučuje:

PÍPRLÁK: Od předešlého dne uvařené *rohličky* se nastrohují nahrubo, *osolí* smíchají s moukou a rozdrolí. Takto se nasypou na vymaštěný plech. Když je po jedné straně růžový, obrátí se. Upečený píprák se zaleje *mlékem*, ve kterém je rozšlehané 1 *vejce* a nakonec se omastí.

Bramborový toč s jablky: Syrové *brambory* se oškrábají, nastrohují, ale nevymačkají, jen se nechají okapat. Přidá se sůl, kyselé mléko nebo podmáslí a po troškách *osolí*. Vypracuje se hladké těsto. Pekáč se vymaže *máslom* a fídké těsto se na něj naleje. Na povrch těsta se kladou na plátky nakrájená *jablka*. Toč se peče v horké troubě 1 hodinu.

Nabídka: *mléko, brambory, sůl, jablečka, omastí, zeli, vejce, rohličky, mouka, osolí, olej, ocet, arásko*

Pomůžeš hospodskému na pondělí upéct chodský koláč? Logicky očísľuj kroky v receptu a vzhůru do pečení (obrázky ti pomohou).

4	Okraje koláče potřeme rozšlehaným vajíčkem.
5	Zdobit začínáme tvarohem – ze sáčku vytlačujeme stejnoměrné proužky.
1	Nakynuté těsto rozdělíme na 5 stejných bochánků o váze cca 18 dkg., které necháme ještě chvíli kynout.
8	Dáme do vyhřáté trouby a pečeme na 200 °C přibližně 8-10 minut.
3	Na pečicím papíru rozválíme bochánky, okraje se trochu vymačkají, aby byly znát.
7	Na tvaroh klademe rovnoměrně rozinky a na mák a povídla proužky mandlí.
2	Během kynutí si připravíme kulaté papírové podložky z pečicího papíru.
6	Mezi vyměřované tvaroh přidáme proužky povídel, které se střídají s proužky máku.
7	Po vyndání z trouby posypeme moučkovým cukrem.

Hotovo!

Ochodnoť svůj výkon. Kolik hvězdiček z pěti byste si za svůj koláč zasloužili? Vybarvi.

Do michelinské hvězdy napiš číslo skupiny, které se koláč povedl nejvíce.

Příloha č. 6 – Pečení chodských koláčů

Příloha č. 7 – Jaroslav Špillar – Chodská svatba

- originální verze

- replika

